

Využití volného času žáků na základní škole

Bc. Lucie Sokolová

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Sokolová**
Osobní číslo: **H120105**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Využití volného času žáků na základní škole**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerže a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů z oblasti volného času, výchovy ve volném čase, osobnosti dítěte a zájmové činnosti.
Vymezení teoretických východisek vztahujících se k volnému času dětí na základní škole.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BULL, Chris, Jane HOOSE a Mike WEED. An introduction to Leisure Studies. Harlow: Prentise Hall, 2003. ISBN 0-582-32503-X

DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost. 3.vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-262-0030-7.

HOFBAUER, Břetislav. Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4

PÁVKOVÁ, Jiřina et al. Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

SPOUSTA, Vladimír et al. Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno: Masarykova Univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

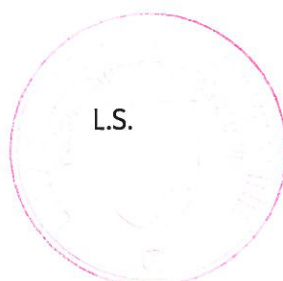
Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Miroslav Chráska, CSc.**
Ústav školní pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **15. ledna 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **18. dubna 2014**

Ve Zlíně dne 15. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 17. 4. 2014

.....
Michal Švec

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Předkládána diplomová práce nazvaná Využití volného času dětí na základní škole, je zaměřena na volný čas dětí na základní škole. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se blíže zabývá pojmem volného času, jeho funkcemi a účastníky volného času. Blíže je také specifikována výchova ve volném čase, osobnost dítěte mladšího a staršího školního věku. Teoretická část je ukončena kapitolou zabývající se školní družinou a školním klubem na základní škole. V praktické části je za pomoci metod pedagogického výzkumu proveden kvantitativní výzkum. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, zdali všechny děti na základní škole Horka-Domky, Třebíč mohou dostatečně využívat volnočasové aktivity, které jim škola nabízí.

Klíčová slova: Volný čas, výchova ve volném čase, osobnost dítěte, základní škola, školní družina, školní klub, zájmová činnost.

ABSTRACT

The presented thesis called Utilization of leisure time of elementary school pupils is focused on leisure activities of elementary school pupils. The thesis is divided into theoretical and practical parts. The theoretical parts deals with concept of free time, its functions and participants of free time. Closer is also specified education in leisure time, personality of school age child. The theoretical part ends with chapter which is dealing with school clubs and school club on primary school. In the practical part using the methods of educational research is carried out quantitative research. The main objective of the research was to determine whether all children in primary school Horka-Domky, Třebíč can sufficiently make use of the leisure activities that the school offers them.

Keywords: Leisure time, education in leisure time, the child's personality, primary school, school clubs, school club, leisure activities

Děkuji panu prof. PhDr. Miroslavu Chráskovi, CSc. za cenné rady, připomínky a vedení při zpracovávání mé práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VOLNÝ ČAS	12
1.1 POJEM VOLNÝ ČAS.....	13
1.2 ÚČASTNÍK VOLNÉHO ČASU	14
1.3 FUNKCE VOLNÉHO ČASU	15
2 VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE	17
2.1 POJEM VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE A VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ.....	18
2.2 HISTORIE VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE	18
2.3 FUNKCE A CÍLE VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE	19
2.4 POŽADAVKY NA REALIZACI VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE	20
3 OSOBNOST DÍTĚTE	23
3.1 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	23
3.2 STARŠÍ A STŘEDNÍ ŠKOLNÍ VĚK.....	25
3.3 SOCIALIZACE DÍTĚTE ŠKOLNÍHO VĚKU	26
4 ZAŘÍZENÍ PRO VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	28
4.1 ŠKOLNÍ DRUŽINA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	28
4.1.1 Činnosti ve školní družině.....	29
4.1.2 Podmínky činnosti školní družiny.....	32
4.2 ŠKOLNÍ KLUB NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	32
4.3 ZÁJMOVÁ ČINNOST NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	34
4.3.1 Diferenciace zájmových činností	35
4.4 FUNKCE ZAŘÍZENÍ PRO VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
5 MOŽNOSTI TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE HORKA-DOMKY, TŘEBÍČ	38
5.1 ŠKOLNÍ DRUŽINA A ŠKOLNÍ KLUB	38
5.1.1 Nabídka zájmových aktivit ve školní družině.....	38
5.1.2 Nabídka zájmových aktivit ve školním klubu.....	40
6 VÝZKUM VOLNÉHO ČASU NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE HORKA-DOMKY, TŘEBÍČ	41

6.1	CÍL VÝZKUMU	41
6.2	TYP VÝZKUMU	41
6.3	PROMĚNNÉ VYSTUPUJÍCÍ VE VÝZKUMU	42
6.4	HYPOTÉZY VÝZKUMU	42
6.5	VÝZKUMNÝ VZOREK	42
6.6	METODY SBĚRU DAT VE VÝZKUMU	43
6.7	PROVEDENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ A ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	44
6.8	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	44
6.8.1	Výsledky třídění I. stupně	44
6.8.2	Verifikace hypotéz	56
6.9	SHRNUTÍ VÝSLEDŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	65
ZÁVĚR		67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK		72
SEZNAM OBRÁZKŮ		73
SEZNAM TABULEK		74
SEZNAM PŘÍLOH		75

ÚVOD

Volný čas je hlavním tématem diplomové práce. Pod pojmem volný čas si každý může představit něco jiného. Již antičtí filozofové Aristoteles, Platón a Sokrates považovali volný čas za míru lidského štěstí. Pro někoho znamená volný čas chvíli, kdy si nemusí plnit žádné povinnosti a volný čas vyplní odpočinkem. Jiný považuje dobu volného času za vhodný okamžik odpočívat aktivně a využije tento čas také k vlastnímu vzdělávání. V současné době je na volný čas dětí a mládeže kladen velký důraz. Jedinci si ve volném čase svobodně plní své potřeby a zájmy. Volný čas může být pro děti a mládež také zdrojem ohrožení. Může se jednat nejenom o úrazy, ale také dochází k experimentům s návykovými látkami a jednání, které hraničí s překročením zákona. K vzniku patologických jevů často dochází proto, že děti a mládež neví, co s volným časem nudí se, a proto zkouší nepoznané. Volný čas dětí a mládeže je významnou oblastí života a výchovy. Do popředí vstupuje pedagogika volného času, která patří do systému edukačních věd. Vzhledem k tomu, že předmětem výzkumu pedagogiky volného času je sociální prostředí, ve kterém se jedince nachází, řadíme ji také do věd sociálních. Mezi přední české autory zabývající se výchovou ve volném čase řadíme Jiřinu Pávkovou, Břetislava Hofbauera a Bedřicha Hájka.

Diplomovou práci můžeme rozdělit do dvou základních rovin. V teoretické části pomocí analýzy dostupných teoretických zdrojů vytvoříme soubor poznatků zabývající se pojmem volného času, jeho funkcemi a účastníky volného času. Výchově ve volném čase je určen další oddíl teoretické části. Osobnost žáka přiblížíme v další kapitole, podrobněji se budeme zabývat charakteristikami mladšího a středního školního věku. Poslední částí bude kapitola zabývající se školním zařízením pro výchovu ve volném čase. V praktické části jsme zvolili jako hlavní cíl práce to, jak tráví volný čas děti základní školy Horka-Domky, Třebíč a zdali mají všichni žáci možnost účastnit se školou nabízených volnočasových aktivit dle jejich zájmu a přání. Konkrétněji se budeme zabývat zařízením školní družiny a školního klubu základní školy Horka-Domky, Třebíč. Stanovený cíl budeme zkoumat pomocí kvantitativně orientovaného výzkumu, ve kterém budou ověřeny dané hypotézy. Data do výzkumu budou získána pomocí techniky dotazníku. V závěrečném shrnutí analýzy výsledků se pokusíme nabídnout základní škole možnosti řešení problematických oblastí, které nám ukáží výsledky výzkumu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VOLNÝ ČAS

Volný čas dětí na základní škole je tématem diplomové práce. Pod pojmem volný čas si může každý představit něco jiného. V první kapitole pojem volný čas definujeme. Zaměříme se na účastníky volného času a funkce volného času.

Ucelenou představu o systému aktivit a institucí volného času zprostředkovává věda o volném čase a pedagogika volného času. Jedná se o rychle se rozvíjející disciplíny. V současné době je oblast volného času zmapována a poznána částečně. Vznik volného času, rozvoj jeho funkcí a rozsahu, které jsou podmíněny společenským kontextem, zkoumá věda volného času. Dále řeší pronikání volného času mezi mladou populaci. Obsah a způsob výchovného zhodnocení volného času zkoumá pedagogika volného času. Organizace a instituce, které uskutečňují a vytvářejí podmínky aktivit ve volném čase, patří také do oblasti zkoumání pedagogiky volného času, která se také zabývá pojetím, cíli a koncepcemi vývoje volného času na základě vývoje společnosti. (Hájek, Hofbauer a Pávková, 2011, s. 14)

Pedagogiku volného času řadíme do obsahového systému edukačních věd. Patří také do věd sociálních vzhledem k tomu, že předmětem jejího zkoumání je sociální prostředí jedince. O pedagogice volného času můžeme mluvit jako o vědě teoretické i praktické. V teoretické rovině zkoumá problematiku v různých oblastech volného času. Řadíme zde oblast kulturně-vzdělávací, sportovní, relaxačních aktivit, tvorba hodnot ve volném čase a vliv masmédií. V této rovině řadíme pedagogiku volného času do systému věd o výchově. V praktické rovině se pedagogika volného času orientuje na oblasti výchovy ve volném čase z hlediska úlohy různých organizací, institucionálního vzdělávání ve volném čase, volnočasové pracovní aktivity ve společenském, rodinném prostředí a organizaci aktivit volného času. (Kominarec, 2003, s. 16-17)

Život a výchova dnešních dětí a mládeže probíhá v různých prostředích. Patří mezi ně také prostředí volného času. Volnočasové aktivity mají různý obsah, hodnotové zaměření a účinky vytvářející mladou generaci. Aktivity se ve volném čase často prolínají, podporují, ale také si někdy překáží. Z těchto důvodů roste význam výchovného zhodnocení volného času. Volný čas se stává aktivizujícím činitelem života dětí a mládeže. (Hofbauer, 2004, s. 11)

Volný čas a jeho naplňování úzce souvisí také s hodnotovým systémem, který je v české společnosti v určité interakci s pojetím trávení volného času s ostatními civilizovanými

společnostmi. Důležité je vytváření vhodných podmínek pro trávení volného času, aby se snížila pravděpodobnost deviantního chování. (Kraus a Poláčková, 2001, s. 164)

Obsahem volného času je odpočinek, zábava jako kompenzace povinností, možnost sebevzdělávání a společenských kontaktů. (Přadka, 2004, s. 37)

Náplň volného času je charakterizována společnými znaky. Využívání prostředků masové komunikace kompenzuje jednotvárnost každodenního života. Ke kompenzaci monotonie každodenního života dochází také díky sportu, cestování a pobytu v přírodě. Posledním společným znakem náplně volného času je manuální činnost. Mnoho dětí a mladistvých se prostřednictvím činností ve volném čase snaží aktivně zmocnit vlastního života, ověřit si své schopnosti a dovednosti. (Čáp a Mareš, 2001, s. 292-293)

1.1 Pojem volný čas

V odborné literatuře můžeme najít několik definic pojmu volný čas. Pro tuto práci jsou vybrány některé z nich.

Volný čas je doba, která zbývá jedinci po splnění jeho povinností. Jedinec do této doby vstupuje s určitým očekáváním. Jedná se o činnost, která je ze strany jedince dobrovolná a přináší mu uspokojení a příjemné zážitky. (Hofbauer, 2004, s. 13)

Pojem volný čas lze chápat jako opak povinností a nutné práce. Jedinec si činnosti v tomto čase může svobodně zvolit a dělá je dobrovolně. Pod pojem volný čas můžeme zahrnout zábavu, odpočinek, zájmovou činnost a také časové ztráty, které jsou spojené s touto činností. (Pávková et al., 1999, s. 15)

Součástí lidského života je také volný čas, který zahrnuje lidské potřeby jako spánek, jídlo nebo osobní hygienu, dále také dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti. Jedná se o dobu, kterou má jedinec po splnění těchto povinností a potřeb k dispozici pro sebeurčující a sebe vytvářející činnost. (Hájek, Hofbauer a Pávková, 2008, s. 10)

Volný čas je dobou, do které nezahrnujeme povinnosti ani dobu, která je spojena s přípravou na povinnosti. S volným časem každý jedinec nakládá podle vlastní volby. Tato doba zahrnuje také nezbytný čas na oddech, nemusí se však jednat pouze o zahálku. Pro mnohé jedince je tato doba příležitostí pro řadu životních aktivit, jako je svobodná tvorba, sebevzdělávání, sportování. (Spousta et al., 1994, s. 116)

Volný čas můžeme chápat jako čas, aktivitu, stav mysli a volný čas ve smyslu kvality. (Bull, Hoose a Weed, 2003, s. 32)

Na volný čas je možné také nahlížet z několika pohledů. Z ekonomického pohledu je důležité nejen to, kolik prostředků společnost do zařízení pro volný čas investuje, ale zejména jakým způsobem se vložené náklady alespoň částečně vrátí. Volný čas není pouze odvětvím pro vzdělávací a výchovnou činnost, ale je také využíváno komerčně. Z politického hlediska se jedná především o to, jakým způsobem je stát zainteresován do ovlivňování volného času dětí a mládeže. Zdravotně hygienický pohled sleduje, jak pomocí volného času lze podporovat zdravý tělesný i duševní vývoj člověka. Respektováním věkové a individuální zvláštnosti ve volném čase se jedná o pohled pedagogický a psychologický. Tyto jednotlivé aspekty volného času se prolínají, a proto je nelze posuzovat jednotlivě. (Pávková et al., 1999, s. 17-19)

1.2 Účastník volného času

Účastníkem volného času jsou nejen děti, ale také dospělí, kteří působí jak vedoucí volnočasových aktivit. Na základní škole jsou to především vychovatelky ze školní družiny a učitelé.

„Účastník volnočasové aktivity je nejširší označení pro děti, mladé lidi i pro dospělé, kteří mezi nimi v této době působí, společnou základní charakteristikou je dobrovolnost účasti.“ (Hájek, Hofbauer a Pávková, 2008, s. 35)

V současné době, kdy se mladý člověk ocitá v ničím neomezovaném a nikým neorganizovaném světě svého volného času, potřebuje tento jedinec vysoce odborného a lidsky kultivovaného pedagoga volného času. Osobností pedagogického pracovníka se zabývá pedagogický vědní obor „pedeutologie“, kdy pedagogickým pracovníkem můžeme rozumět každého jedince, který se profesionálně podílí na výchově dětí a mládeže. Tento pedagog volného času může převzít plnou odpovědnost za smysluplně trávený volný čas dětí a mládeže. Osobnostní psychické vlastnosti, do kterých řadíme temperament, schopnosti a charakter jsou významným znakem osobnosti pedagoga volného času. Významnou hodnotou, kterou lze získat dlouhodobou a svědomitou výchovnou prací je pedagogická autorita. V případě, kdy pedagog volného času selže nebo zklame představy svých svěřenců, může tuto těžce nabytou autoritu ztratit. Mladší děti mají na osobnost pedagoga volného času jiné požadavky než starší děti a mládež. Schopnost vytvoření příjemné atmosféry pro zá-

jmové aktivity u pedagoga volného času upřednostňují mladší děti. Starší a mladiství oceňují především odborné znalosti a schopnosti, čestnost, upřímnost a smysl pro spravedlnost. (Spousta et al., 1994, s. 128-135)

Důležitá je osobnost vedoucího zájmového útvaru, který dokáže včas u jedince objevit předpoklady a možnosti jejich využití, předkládá mu náměty k činnosti, ve kterých bude žák své schopnosti rozvíjet. Posiluje tím důvěru jedince ve vlastní možnosti a síly. Důležitá je podpora týmové práce, pokud se jedinec může podělit o své schopnosti a dovednosti s ostatními, dokáže pak své zkušenosti předávat druhým. Úspěch v činnosti je silnou pobídkou k náročnější práci. Jedinec dokáže lépe zvládat překonávání vnitřních i vnějších překážek. (Hradečná et al., 1995, s. 68)

Člověk je nejenom účastníkem volného času, ale také jeho realizátorem. Jedince žije, pracuje a tráví volný čas v přírodě a společnosti, kdy obě tato prostředí vytváří a je jimi formován. Podněty, které zlepšují kvalitu jeho života, čerpá z těchto prostředí. Nestává se pouhým objektem procesu, nýbrž jej sám iniciuje, aktivně se účastní jeho průběhu, určuje jeho směřování. Příroda a společnost se stávají zdrojem významných podnětů pro jedincův život. Cílovou skupinou volnočasových aktivit jsou děti a mládež, která se účastní volnočasových aktivit, které v jejich zájmu připravují dospělí. Volnočasové aktivity vstupují do života jedince již v předškolním věku a umožňují tak vstupovat jedincům do nového prostředí, zvládat různé aktivity. Tímto se prodlužuje socializační fáze vývoje mladého jedince. (Hájek, Hofbauer a Pávková, 2011, s. 26)

1.3 Funkce volného času

Funkce volného času vymezuje několik autorů. Mezi jednoho z nich řadíme francouzského sociologa volného času Rogera Sue, který uvádí funkci "psychosociologickou, sociální, terapeutickou a ekonomickou." (Sue, 1993 cit. dle Hofbauer, 2004, s. 14)

Při vysvětlování pojmu volný čas se R.J.Havighurst (Havighurst, 1955 cit. dle Vážanský, 2001, s. 32) zabývá také jeho funkcí. Volný čas by měl poskytovat dostatek možností k tvůrčímu vyjádření osobnosti a současně se musí starat o účast jedince na sociálním životě. Volný čas musí být zdrojem úcty k ostatním i sobě samému.

M. Kaplan (Kaplan, 1986 cit. dle Vážanský, 2001, s. 32) uvádí, že volný čas má rozvíjet vědomí vlastní individuality, přispívat k pocitu k něčemu patřit a uvádět v soulad

individuální funkce. Měl by být jak jedinci, tak společnosti prospěšný a umožnit jedince pozitivní zážitky a podněcovat jeho tvůrčí síly.

Při pedagogickém ovlivňování volného času je třeba respektovat tři základní funkce volného času: odpočinek, zábava, vlastní rozvoj člověka. Při nerespektování těchto funkcí může docházet k chybné náplni či organizaci volného času, a tím také negativně ovlivnit morální rozvoj jedince. (Hradečná et al., 1995, s. 66)

Funkce volného času vymezuje také M. Kratochvílová (Kratochvílová, 2001 cit. dle Kominarec, 2003, s. 19), která uvádí funkci zdravotně-hygienické, tato funkce souvisí se zdravím jedince a obnově jeho fyzických a psychických sil. Funkce formativně-výchovná souvisí s výchovně-vzdělávacím procesem při utváření osobnosti jedince. Seberealizační funkce je spojena s uspokojováním potřeb jednotlivce. Funkce socializační dopomáhá prostřednictvím získávání nových zkušeností ve společenském styku k socializaci člověka. Preventivní funkce pozitivním působením na jedince předchází vzniku sociálně patologických jevů.

Komplexně vymezil funkce a možnosti volného času německý pedagog volného času Horst W. Opaschowski takto: (Opaschowski, 1976 cit. dle Hofbauer, 2004, s. 14-15)

- a. „rekreace (zotavení a uvolnění)
- b. kompenzace (odstranění zklamání a frustrací)
- c. výchova a další vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení)
- d. kontemplace (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavba)
- e. komunikace (sociální kontakty a partnerství)
- f. participace (podílení se, účast na vývoji společnosti)
- g. integrace (stabilizace života rodiny a vrůstání do společenských organismů)
- h. enkulturace (kulturní rozvoj sebe sama, tvořivé vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností)“

2 VÝCHOVA VE VOLNÉM ČASE

V odborné literatuře můžeme najít termín výchova ve volném čase, ale také výchova mimo vyučování, kdy jsou tyto termíny používány jako synonyma. Rozdíl mezi těmito termíny vymezíme v úvodu této kapitoly. Zaměříme se na historický vývoj výchovy ve volném čase na našem území. Dále definujeme funkce výchovy ve volném čase a její cíle a podmínky. Proto, aby mohla být výchova ve volném čase správně realizována, je nutné splnit určité požadavky na výchovu ve volném čase. Základní požadavky na realizaci nastíníme ke konci druhé kapitoly.

Výchova ve volném čase je rozdílná v jednotlivých zemích. Podléhá požadavkům s ohledem na různé socio-kulturní, politické a ekonomické systémy. Jde o celoživotní edukační proces, který zahrnuje rozvoj chování ve volném čase, hodnot, schopností a vědomostí. Považuje se za důležitou součást procesu socializace. (Vážanský, 2001, s. 112)

Výchovu ve volném čase zabezpečuje primárně rodina, ale od určitého věku dítěte je tato výchova zabezpečována ve spolupráci se specializovanými institucemi. Mezi tyto instituce řadíme školu a učitele v době mimo vyučování, církevní organizace, státní, soukromé a nadační výchovné instituce, odborné organizace, hromadné sdělovací prostředky a další faktory společenského prostředí. (Spousta et al., 1994, s. 106)

Výchovné působení ve volném čase se diferencuje podle míry organizovanosti. Jedná se o činnosti spontánní, které jsou výchovně ovlivňovány nepřímo. Spontánní aktivity jsou přístupné všem zájemcům. Aktivity nemají stanovený čas začátku ani konce. Pedagogický pracovník volného času zajišťuje bezpečnost účastníků a působí zde jako rádce nebo motivující činitel. Zájmová činnost organizovaná obsahuje organizované aktivity jako například přednášky, poznávací soutěže, sportovní turnaje, výlety, turistické aktivity. Činnosti jsou časově ohraničeny a přímo řízeny pedagogem volného času. Zájmová činnost pravidelná probíhá celoročně pod vedením kvalifikovaného vedoucího. Cílem těchto zájmových činností je osvojit si nové dovednosti a vědomosti. (Hofbauer, 2004, s. 21)

Výchova ve volném čase by měla vycházet ze zájmů a potřeb jedince a z konkrétní povahy jeho volného času. Měla by směřovat ke zdravému a hodnotnému životu. Měla by být konkrétní a kompetentní pomocí ke svépomoci, měla by podporovat samostatnost, dobrovolnost a hledat cesty k seberealizaci jedince. Obsah výchovy ve volném čase by měl být otevřený, pestrý, přitažlivý, podnětný a přiměřeně diferencovaný. (Spousta et al., 1994, s. 122-123)

2.1 Pojem výchova ve volném čase a výchova mimo vyučování

V současné literatuře se setkáváme s termínem výchova ve volném čase a výchova mimo vyučování. Tyto termíny bývají velmi často v odborné literatuře používány jako synonyma, jejich význam není totožný. Výchovou ve volném čase rozumíme jako součást výchovného působení v čase, o kterém může člověk svobodně rozhodnout. Tento termín bere v úvahu také specifické podmínky výchovy. Vzhledem k věku vychovávaných je tento pojem širší než pojem výchova mimo vyučování. Zahrnuje výchovu nejen dětí, ale také dospělých a seniorů. K používání termínu výchova mimo vyučování mají někteří odborníci námítky kvůli negativnímu vymezení oblasti výchovného působení. Tento termín ovšem vystihuje vše, co souvisí s výchovou v období docházky dětí na základní a střední školu. Výchova mimo vyučování je pojem širší vzhledem k obsahu činností, které zahrnuje. Výchova ve volném čase zahrnuje aktivity jako je rekreace, zábava, zájmová činnost, zatímco pojem výchovy mimo vyučování zahrnuje také činnosti týkající se oblasti dětských povinností jako je sebeobsluha a příprava na vyučování. (Hájek, Hofbauer a Pávková, 2011, s. 69)

2.2 Historie výchovy ve volném čase

V naší zemi má oblast výchovy ve volném čase dlouholetou tradici. Nebyla vždy institucionální a vliv na charakter výchovy byl také určen sociálním postavením rodičů. Děti z „lepší“ společnosti měly soukromé učitele, kteří jim předávali vědomosti z oblasti hudby, sportu, ručních prací a společenského chování. V chudších rodinách zemědělců a drobných rolníků se musely děti zapojit do pracovních povinností a volný čas, který jim zbyl, trávil se svými rodiči. Při výchově mimo vyučování sehráli významnou roli učitelé. V 18. století se učitelé věnovali výchově dětí také po vyučování. Jejich snahy nebyly zakotveny v oficiálních dokumentech, proto se dostávaly do konfliktu s nadřízenými orgány. Již Jan Ámos Komenský se ve svých spisech věnoval volnočasovým aktivitám. Na konci 18. století a počátku 19. století se v souvislosti se společenskými změnami dostává do popředí požadavek soustavné výchovy dětí mimo vyučování. (Hájek a Pávková et al., 2003, s. 19)

Volný čas se stal v průběhu minulého století významnou dimenzí každého lidského jedince. Lidé si velmi brzy uvědomili, že pokud se o děti po vyučování nikdo nestará, vyrostou z nich škodlivé živly společnosti. (Pávková et al., 1999, s. 22)

Na konci 19. století se objevují snahy o zakládání institucí, které by pečovaly o chudé děti školou povinné. Zřizují se útulky, které byly určeny pro děti, jejichž rodiče se o ně nemohli z důvodů nemoci či pracovní zaneprázdněnosti starat. Útulky plnily především sociální funkci, kdy na děti dohlížely a zajišťovaly jejich bezpečnost. Velmi pokroková zde byla struktura výchovně-vzdělávací činnosti, kdy kromě plnění školních povinností zahrnovala také činnosti rekreační, hudební, výtvarné, tělovýchovné, přírodovědné. Současná školní družina odpovídá této struktuře činností. Od roku 1931 se mění název útulek na název - družina. Velmi vysoký požadavek byl také kladen na pedagogickou kvalifikaci vychovatelky. Nedochozí pouze ke změně názvu, ale také začíná být kladen důraz na výchovnou stránku. Doporučuje se, aby družinu navštěvovaly všechny děti nejen ty chudé. V této době nebyly družiny součástí škol, jednalo se o instituce mimoškolní. (Hájek a Pávková et al., 2003, s. 20)

V moderní společnosti pociťují lidé množství volného času jako významnou hodnotu. Po roce 1948 byla výchova ve volném čase spojována s mimoškolní a mimotřídní výchovou. Stala se součástí oficiální činnosti školy. Postupně vznikala teorie výchovy mimo vyučování a také instituce, kde byla tato výchova realizována. Od osmdesátých let se začíná rozšiřovat pedagogika volného času. (Přadka, 2004, s. 33)

2.3 Funkce a cíle výchovy ve volném čase

Mezi funkce výchovy ve volném čase řadíme funkci výchovně-vzdělávací, zdravotní a sociální. Největší důraz je kladen na funkci výchovně-vzdělávací. Tato funkce spočívá v rozvíjení schopnosti dětí, usměrňování a uspokojování jejich zájmů a potřeb a formování společensky žádoucích postojů a morálních vlastností. K hodnotnému využití volného času se děti motivují prostřednictvím zajímavých činností. Dochází k získávání nových vědomostí, dovedností a návyků a k rozvoji poznávacích procesů. Díky úspěchům v zájmových činnostech dochází u dětí k pocitu uspokojení, dostávají příležitost k seberealizaci a sebehodnocení. Děti si vytvářejí vlastní názor na život. Zdravotní funkce slouží k podpoře zdravého tělesného a duševního vývoje dítěte. Střídání různých druhů činností jako jsou činnosti duševní, tělesné, práce, odpočinku, organizované a spontánní dochází k usměrňování režimu dne. K podpoře tělesného vývoje slouží sportovní činnosti kompenzující dlouhé sezení při vyučování. Ke zdravému duševnímu vývoji napomáhá dětem pobyt v příjemném prostředí mezi oblíbenými lidmi. (Pávková et al., 1999, s. 41-42)

Sociální funkci je možno chápat několika způsoby. Pro tuto práci jsme zvolili nejčastější chápání této funkce, kterou plní školská zařízení pracující s dětmi po vyučování. Jedná se o zajištění péče o děti, dohledu nad nimi v době, kdy skončilo vyučování a rodiče dětí jsou v zaměstnání nebo jinak zaneprázdněni. (Hájek, Hofbauer a Pávková, 2011, s. 74)

Mezi základní cíle výchovy ve volném čase patří naučit děti správně využívat volný čas. V případě, že vycházíme z předpokladu, že cíle výchovy ve volném čase mají svůj význam, je potřeba si uvědomit, v čem spočívá funkce těchto cílů. Blížkovský (Blížkovský, 1992 cit. dle Kominarec, 2003, s. 39-40) vymezil čtyři základní funkce cílů výchovy ve volném čase. Orientační a anticipační funkce spočívá ve správné orientaci žáka i vychovatele ve výchovném procesu. K rozvoji aktivity a samostatnosti přispívá motivační a stimulační funkce. Realizační funkce cílů výchovy ve volném čase pomáhá přeměnit pedagogické představy ve skutečnost. Správné posouzení výsledků výchovného úsilí umožňuje funkce regulační. (Kominarec, 2003, s. 39-40)

2.4 Požadavky na realizaci výchovy ve volném čase

Aby se mohla výchova ve volném čase správně realizovat, jsou pro tuto realizaci nutné základní požadavky a principy při výchově ve volném čase. Konkrétněji tyto požadavky a principy definujeme.

Mezi základní úkoly výchovy ve volném čase patří podněcování a probouzení zájmů. Vytváření podmínek pro správné využívání volného času. (Přadka, 2004, s. 37)

Výchova ve volném čase by se měla odehrávat v příznivé atmosféře, měla by rozvíjet a stimulovat sílu jedince a překonávat chudobu prožitků a citovou prázdnotu. Nejde pouze o sbírání vědomostí a získávání dovedností, ale prostřednictvím náplně volného času o kvalitu života. Důležité je vhodně motivovat jedince, podporovat ho, aby nedocházelo ke stresům nebo dalším negativním stránkám volného času jako je osamělost či nuda. (Kraus a Poláčková, 2001, s. 170)

Oblast výchovy ve volném čase klade důraz na využití odbornosti pedagogů při organizaci zájmových činností, při využívání volného času mají být respektována práva dítěte, měl by být zachován princip dobrovolnosti, vytváří se podmínky pro rozvoj tvořivosti a aktivity dětí. (Pávková et al., 1999, s. 41)

Aby byla výchova ve volném čase kvalitní, měla by splňovat specifické požadavky, které popisuje Pávková (Pávková et al., 1999, s. 48-49) takto:

- „Požadavek pedagogického ovlivňování volného času“- každému jedinci má být dána možnost účelně naplňovat svůj volný čas.
- „Požadavek jednoty a specifčnosti vyučování a výchovy mimo vyučování“ vymezuje rozvoj osobnosti dítěte a společné plnění výchovného cíle specifickými prostředky. Požaduje se zde také spolupráce pedagogů.
- „Požadavek dobrovolnosti“ je velmi podstatný, každé dítě by se mělo účastnit nabízených aktivit dobrovolně. Ne vždy je to možný, proto by měl pedagog aktivity nabízet takovým způsobem, aby děti činnosti dobrovolně přijímaly. U pedagoga se předpokládá znalost potřeb dětí a schopnost děti k aktivitám motivovat.
- „Požadavek aktivity“ předpokládá vedení dětí a aktivní účasti na všech fázích činností. Důležité je u dětí podporovat iniciativu, samostatnost a nápaditost.
- „Požadavek seberealizace“ je významný pro zdravý duševní vývoj jedince. Mluvíme zde o kompenzační funkci. Činnosti by měly mít takovou strukturu, aby se každý jedinec mohl úspěšně uplatnit v některé oblasti.
- „Požadavek pestrosti, zajímavosti a přitažlivosti“ znamená rovnováhu mezi organizovanými a spontánními činnostmi.
- „Požadavek odpočinkového a rekreačního zaměření“ upřednostňuje činnosti, které přispívají k duševní a fyzické regeneraci.
- „Požadavek zájmového zaměření“ zdůrazňuje význam zájmových aktivit, které jsou nejdůležitější součástí obsahu výchovy ve volném čase.
- „Požadavek citlivosti a citovosti“ zdůrazňuje zvýšenou citlivost při motivování činnosti a jejím vedení. Pedagog volného času působí jak na rozumovou složku osobnosti dítěte, tak především na jeho emocionalitu. Činnosti by měly vytvářet především kladné emocionální zážitky.
- „Požadavek orientace na sociální kontakt“- každý jedinec by měl trávit volný čas v interakci s ostatními lidmi.

Základní požadavky na realizaci výchovného procesu ve výchově ve volném čase můžeme diferencovat do několika principů. Pojem principy výchovy ve volném čase chápeme jako základní požadavky na organizaci, realizaci a řízení výchovného procesu ve výchově ve volném čase. V první řadě, mluvíme o principu dobrovolnosti v účasti na zájmové čin-

nosti. Svobodu jedince, úctu k lidem a jiným názorů vyjadřuje princip demokracie a humanismu. K dosažení sociálního konsensu je nutné zapojení žáků, rodičů i výchovných pracovníků do procesu výchovy. Vzájemná návaznost výchovy a vzdělávání, teoretické vědomosti a možnost jejich praktického uplatnění spočívá v principu jednoty teorie a praxe výchovy ve volném čase. Respektování věkové a individuální osobnosti žáka vyžaduje princip přiměřenosti požadavků. Princip individuálního přístupu k žákům předpokládá respektování individuálních rozdílů žáků v oblasti jejich charakteru, rodinného a sociálního zázemí. Princip rozvíjení aktivity a vytrvalosti v činnostech se zakládá na podpoře aktivity a samostatnosti jedinců. Střídání výchovných postupů, obsahová bohatost činností spočívá v principu variability metod a forem výchovy ve volném čase. (Kominarec, 2003, s. 61-62)

3 OSOBNOST DÍTĚTE

Diplomová práce se zabývá volným časem dětí na základní škole. V následující kapitole se budeme zabývat osobností dítěte školního věku. Období školního věku rozdělíme na mladší školní věk, kde blíže specifikujeme osobnost dítěte tohoto věku. Dále se zabýváme osobností dítěte v období staršího a středního školního věku. Nejvýznamnější proces, který probíhá v období školního věku, je proces socializace, kterým se budeme zabývat na konci kapitoly.

Každý jedinec je po narození fyzicky i psychicky připravován k postupnému formování a obohacování. Podmínkou výchovné činnosti je skutečnost, jak je lidský jedinec tvárný. Každý člověk je schopný do určité míry přizpůsobovat se, naplňovat svoji zvědavost, napodobovat. (Grecmanová, Holoušová a Urbanovská, 1999, s. 42)

Výběr volnočasových aktivit je ovlivněn biologickým zráním jedince. Tyto aktivity jsou odrazem dosažené úrovně psychického, mentálního a sociálního zrání. Realizace zájmů a potřeb dítěte prostřednictvím aktivit ve volném čase patří do sociálního učení, kdy rozhodující roli pro výběr aktivit má rodina. (Kraus a Poláčková, 2001, s. 166)

První významnou institucí, do níž dítě vstupuje, je škola. Je to důležité místo socializace, kde dítě získává nové zkušenosti. (Vágnerová, 1999, s. 109)

Období školního věku je významné pro vytváření návyků vhodného využívání volného času. Formují se také rozmanité zájmy. Některé po určité době zanikají a vytvářejí se nové. Jiné zájmy se mohou stát základem budoucích profesionálních zájmů, zatímco ostatní se stanou zdrojem zábavy, a tím přispívají k životní pohodě jedince. (Přadka, 2004, s. 37)

Při nástupu do školy vystupuje volný čas ve srovnání s povinnostmi. Organizace a náplň volného času dětí bývá zajišťována dospělými. Je to především z důvodu, že organizace volného času je pro dítě náročnou činností, a v případě, že by bylo ponecháno v této oblasti samo sobě, může volný čas trávit neproduktivně nebo dokonce škodlivě. Proto je dohled dospělých nad náplní volného času dětí nutný. (Spousta et al., 1994, s. 31)

3.1 Mladší školní věk

Vágnerová (1999, s. 109-110) dělí období základní školní docházky na tři dílčí fáze. Raný školní věk začíná nástupem dítěte do školy v šesti nebo sedmi letech a trvá do osmi

až devíti let. V tomto období se mění životní situace jedince a dochází k různým vývoje-
vým změnám, které se projevují ve vztahu ke škole.

Vývoj rozumových schopností se plynule rozšiřuje a zdokonaluje. Dítě se zajímá o to,
jak fungují věci, které poznává. Pomalu se přizpůsobuje školní situaci a navazuje vztahy v
novém kolektivu. (Říčan, 2009, s. 278)

Každé dítě je jedinečnou osobností vyrůstající v různých rodinách. Působí na něj vlivy
společenského prostředí. Dochází ke značným odlišnostem v psychické i fyzické vyspělos-
ti. Toto období je charakteristické klidným vývojem bez hlubokých krizí, kladným vztah-
em k autoritám a realistickým vztahem k věcem, lidem i událostem. U dětí se projevuje
kolísání pozornosti i nestálost zájmů, což je způsobeno určitou labilitou nervové soustavy.
Nejen prostředí, ale především škola má na formování psychiky dítěte mladšího školního
věku značný vliv. Velmi výrazná je pohybová aktivita dítěte. Pohyby jsou již přesnější,
zlepšuje se pohybová koordinace. Rozumový vývoj je ovlivňován také činnostmi ve vol-
ném čase. Dítě lépe vnímá, dokáže bezprostředně emocionálně reagovat. Pozornost je dosti
labilní, proto je potřeba dostatečná motivace a střídání druhů činností. (Hájek a Pávková et
al., 2003, s. 26-27)

Dítě se snaží pochopit okolní svět a tento charakteristický rys pozorujeme v jeho
mluvě, v písemných projevech, v kresbách, ve hře. Školák již nechce být pasivní a převlá-
dá u něj aktivní vztah ke světu, chce věci zkoumat reálnou činností. Důležitou roli pro
zdravý vývoj osobnosti je hra, pro kterou by měly být vytvořeny podmínky. Formy hry
školáka obsahují tendence po přiblížení reálné skutečnosti. Ve společenských hrách se pro-
jevuje snaha po dosažení úspěchu. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 118-141)

V tomto věkovém období se pro děti stávají velmi významné hry, které jsou již slo-
žitější a náročnější. Děti jsou již vyvinuté natolik po senzomotorické a intelektové stránce,
že přecházejí k náročnějším činnostem, které jsou metodicky vedeny. Jedinec si již může
vybírat činnosti, kde se učí tyto činnosti zdokonalovat, ověřuje si své schopnosti a doved-
nosti v konkrétní oblasti. U chlapců jsou v oblibě technické a sportovní kroužky. U dívek
převládají spíše rukodělné a výtvarné činnosti. Rodiče se snaží své děti přihlašovat do růz-
ných jazykových, sportovních, výtvarných či hudebních kroužků. Nesmí ovšem docházet k
přebytečnému přetěžování dětí, kdy nadměrně ctižádostivý rodiče se snaží dítě přihlásit do
kroužků z mnoha oblastí. Dítě může být ohroženo nezájmem z důvodu neúspěchu v jednot-
livých činnostech. V případě, že dítě není zahrnuto kroužky, mohou mu činnosti ve volno-

časových aktivitách přinášet radost a obohacení v jeho životě. Dítě si tak vytváří předpoklady pro příznivý vývoj zájmů do dalšího života. (Čáp a Mareš, 2001, s. 230)

3.2 Starší a střední školní věk

Druhá dílčí fáze se podle Vágnerové (1999, s. 109-110) nazývá střední školní věk a začíná v osmi až devíti letech a trvá do jedenácti až dvanácti let. Je to období nástupu dítěte na 2. stupeň základní školy, začíná dospívat. Toto období můžeme považovat za přípravu na období dospívání, dochází k mnoha změnám, které jsou podmíněny biologicky a sociálně. Poslední dílčí fáze, která bývá označována jako pubescence, se nazývá starší školní věk a navazuje na střední školní věk. Toto období trvá do ukončení základního vzdělávání, tedy přibližně do patnácti let.

Starší školní věk zahrnuje období, které je typické velkými individuálními rozdíly. Toto období zahrnuje prepubertu i pubertu. Charakteristický je zrychlený a nerovnoměrný růst a vývojové změny probíhající v oblasti duševní i tělesné. Psychický vývoj je charakteristický změnou kolísání aktivního ladění, snahou o získání vlastní identity osobnosti, proměnou sociálních vztahů a rolí. V případě, že jsou nároky prostředí neadekvátní nebo dochází k mnoha změnám, na které se nedokáže dítě adaptovat, dojde k poruše interakce mezi organismem jedince a prostředím. (Jůva et al., 2001, s. 95)

Jedinec prochází také velmi bouřlivým citovým vývojem. Zesiluje jeho schopnost přemýšlet o svých citech. Dochází k častým vzpourám proti autoritám. Jedinec se snaží vybudovat si vlastní identitu. Často se rozchází s názory a postoji, které převzal od rodičů. (Říčan, 2009, s. 279-280)

Střední školní věk je také dobou soutěží. Zvláště u chlapců se na první místo dostávají pohybové dovednosti a sportovní výkony. Souvisí to s velkým pokrokem v pohybovém vývoji dítěte, ale také s intelektovým vývojem, kdy dítě lépe chápe pravidla hry a dokáže je přijmout za závazná. Ve hře uplatňuje postřeh, bojovnost a odvahu. (Matějček, 1996, s. 75)

V období dospívání začíná volný čas nabývat nového významu. Jedinec se dostává do pubescence, kdy tento věk může přinést výchovné problémy. Při hledání vlastní identity přichází také touha rozhodovat sám o sobě. Volný čas a zejména jeho náplň vyjadřuje jedincův zájem a hodnotovou orientaci. Organizaci a řízení volného času ze strany dospělých

považuje za manipulaci se svojí osobností. Dospělí by se měli starat o vhodné nabídky aktivit ve volném čase jedince. (Spousta, et al., 1994, s. 32)

3.3 Socializace dítěte školního věku

Socializací dítěte zjednodušeně rozumíme začleňování dítěte do společnosti, jeho rozvíjení jako společenské bytosti. V průběhu socializačního procesu dochází k vzájemnému působení mezi dítětem, druhými lidmi, společností a kulturou. Každý jedinec si vytváří obraz sám o sobě a o světě. Snaží se prezentovat sám sebe před ostatními, aktivně působí na prostředí a spoluvytváří svoji osobnost. V rámci socializaci si jedinec osvojuje lidské formy chování, jazyk, hodnoty a kulturu společnosti. Socializační proces probíhá od raného dětství v rodině, ve škole a dalších společenských institucí po celou dobu života. Socializace nemusí vždy probíhat bez problémů. Výchova v některých rodinách a školách narušuje proces socializace potlačováním individuality, samostatnosti a tvořivosti dítěte. (Čáp a Mareš, 2001, s. 54-55)

Socializace dítěte probíhá postupně. V dětství je jedinec ovlivňován různými sociálními skupinami. K rozvoji odlišných kompetencí přispívají zkušenosti z jednotlivých sociálních skupin. Pomocí socializačních požadavků školy se rozvíjí vlastnosti a dovednosti, které dítěti v tomto směru pomáhají. Jedinec se uspokojivě orientuje v prostředí a dochází k osvojení žádoucích způsobů chování. Důležité místo zaujímá vrstevnická skupina, která je prostorem ke sdílení životních zkušeností a společného řešení problémů. Přijímají se zde skupinové normy, generační styl života, hodnoty a ideály. Zkušenosti dítěte s životem ve vrstevnické skupině mají velký socializační přínos. (Vágnerová, 1999, s. 120-121)

V rámci rodinných vztahů a rodinného prostředí probíhá počáteční začleňování jedince do společnosti. Dochází k první orientaci ve světě a k porozumění zásadám lidského soužití. Dalším významným zdrojem zážitků a nejrozmanitějších podnětů je škola. (Vališová a Kasíková, 2007, s. 337)

V období školního věku ztrácí rodina dominantní postavení v socializačním procesu. Významné místo začínají zaujímat spolužáci, učitelé a vychovatelé. Skupina vrstevníků spolu s rodinou vytváří sebepojetí a sebevědomí dítěte. Pozvolna se upevňuje jeho hodnotový systém a vývoj morálního vědomí a jednání. (Kopecká, 2011, s. 138-139)

V průběhu vývoje dítěte se zlepšuje jeho schopnost vstupovat do interakce s ostatními lidmi. Dochází k propojení s ostatními jedinci v rámci vztahů. Zvýrazňuje se také vnímání

vlastní odlišnosti. Zároveň se jedinec socializuje a buduje si vlastní individualitu. (Hoskovcová, 2006, s. 22)

V období pubescence dochází v socializačním procesu k emancipaci to je vyproštění se ze závislosti na rodině. Díky emancipaci dosahuje jedinec osobní samostatnosti, odpovědnosti a zralosti. Jedinec se bouří proti autoritám, kritizuje jejich způsob života, názory a postoje. (Kopecká, 2011, s. 146)

4 ZAŘÍZENÍ PRO VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Děti na základní škole tráví svůj volný čas v zařízeních pro výchovu ve volném čase, jako je školní družina nebo školní klub. Některé děti z důvodu časově náročného zaměstnání svých rodičů tráví ve školní družině či školním klubu značnou část odpoledne. V následující kapitole se zaměříme na jednotlivá zařízení pro výchovu ve volném čase na základní škole. Popíšeme zařízení školní družiny a školního klubu. Přiblížíme konkrétněji oblasti zájmové činnosti, která je v těchto zařízeních nabízena. Jednotlivá zařízení pro výchovu ve volném čase musí splňovat základní funkce a cíle výchovy, které specifikujeme na konci této kapitoly.

Základní škola je institucí, která se významně podílí na socializaci mladého jedince, proto je vhodné využívání volného času předmětem jejího zájmu. Velká pozornost je věnována způsobu trávení volného času. Nejen rodiče, široká veřejnost, ale i pedagogové volného času projevují zájem o způsob trávení volného času dětí ve dvou rovinách. V první rovině mluvíme o výchově ve volném čase, která obsahuje vlastní obsah a organizaci činností a zájmových aktivit. Druhou rovinou rozumíme výchovu k volnému času, která obsahuje motivaci dětí k vhodným činnostem, osvojení si vhodných dovedností. Nabídku a usměrňování zájmů v období volného času. (Hradečná et al., 1995, s. 66-73)

Zařízení pro výchovu ve volném čase na základní škole nabízející smysluplné využití volného času splňují základní společné znaky. K těmto znakům řadíme zaměření na rozvoj hodnotových zájmů, pozitivních individuálních vlastností a mezilidských vztahů. Znak dobrovolnosti je spojený se svobodnou volbou nabízených aktivit. Nabízené činnosti jsou odpočinkové, relaxační a regenerační. Dochází k podpoře výchovné a vzdělávací činnosti školy. Výchovné působení by mělo odpovídat představám žáků a jejich rodičů. (Spousta, et al., 1994, s. 107)

4.1 Školní družina na základní škole

Nejčtenější zařízení, které je určeno pro volný čas dětí ze základní školy, je školní družina. Školní družina dětem umožní bezpečně trávit volný čas v období mezi koncem vyučování a jejich odchodem domů. Děti si zde mohou odpočinout po náročném vyučování či navštívit zde některou ze zájmových činností, které školní družina nabízí. Pedagogická práce ve školní družině je velmi odlišná od běžné vzdělávací praxe, jedná se o samostatnou

oblast výchovně-vzdělávací činnosti. Aby mohla školní družina správně fungovat, a zvládat stanovené úkoly, je nutné dodržet podmínky personální, materiální, řídicí a kontrolní. Mezi personální podmínky řadíme odborně vzdělanou osobnost vychovatelky, která je empatická, zodpovědná a má chuť pracovat s dětmi. Školní družina musí splňovat také podmínky materiální, mezi které patří účelově vybavené prostory a možnost využití dalších prostorů pro její činnost jako jsou tělocvična, hřiště. Pro splnění podmínky řídicí a kontrolní má školní družina oporu v právních vymezeních zákona číslo 76/1978 Sb., o předškolních zařízeních a školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Nadále se řídí vyhláškou MŠMT ČR č. 87/1992 Sb., o školních družinách a školních klubech. (Hájek a Pávková et al., 2003, s. 11-12)

Školní družina patří mezi další výchovné instituce, ve které probíhá výchovná a vzdělávací činnost. Výchova a socializace dětí se zde uskutečňuje záměrně pomocí vzdělávacích a výchovných programů, které rozvíjí cíle a kompetence žáků. (Čábalová, 2011, s. 209)

Sociální funkci plní školní družina velmi významně tím, že zajišťuje sociální péči a bezpečnost dětí v době zaměstnání jejich rodičů. Výchovná činnost ve školní družině se orientuje na pestrou strukturu nabídky zájmových činností. (Hradečná et al., 1995, s. 66)

Školní družina má také předpoklady k pravidelnému pedagogickému ovlivňování volného času. Vychovatelé jsou se žáky v každodenním styku a mohou tak na ně působit bez ohledu na sociální postavení jejich rodiny. Pro výchovné působení mají vhodnou kvalifikaci a spolupracují s ostatními pedagogy a vedením školy. Prostředí školy je žákům známé, proto jim můžou být poskytnuty možnosti realizace všech typů činností ve volném čase, ale také je jim nabídnuta možnost přípravy na vyučování. ((Pávková et al., 1999, s. 119-120)

4.1.1 Činnosti ve školní družině

Činnosti ve školní družině jsou v současné době také zaměřeny na rozvoj sociálních dovedností žáků. Významnou součástí práce ve školní družině je kvalita sociálních vztahů žáka s jeho vrstevníky. Žáci jsou vedeni k osvojování sociálních dovedností, ke kterým patří tyto sociální kompetence: (Hájek a Pávková et al., 2003, s. 85-86)

- „schopnost vyjádření odlišného názoru, než jaký je zastáván vrstevníky, rodiči nebo učiteli
- schopnost požádat o jakoukoli laskavost osoby v sociálním okolí

- schopnost zahájit rozhovor s druhým spolužákem nebo dospělým
- schopnost odmítnout návrh, se kterým dítě nesouhlasí
- schopnost pozvat vrstevníka k účasti na nějaké činnosti nebo hře
- schopnost pochválit druhého
- schopnost přijmout pochvalu
- schopnost požádat o pomoc při řešení určitého problému
- schopnost odolat tlaku vrstevníků chovat se nevhodným způsobem“

Hlavním cílem při nábviku sociálních dovedností není pouze samotný nácvik těchto dovedností, ale do jaké míry dokáže žák tyto dovednosti používat při každodenním pobytu ve školní družině. (Hájek a Pávková et al., 2003, s. 89)

U žáků mladšího školního věku využíváme jejich dychtivosti po všem novém. Zájmy dětí nejsou v tomto věku ještě individuálně diferencované, a proto jim nabízíme k výběru činnosti, při kterých se často mění druh aktivity a prostředí, ve kterém jednotlivé činnosti probíhají. Aby byla dětem poskytnuta možnost orientovat se v celé šíři základních oblastí, zájmová činnost ve školní družině je orientována na obecněji zaměřené okruhy zájmové práce. (Hradečná et al., 1995, s. 66-67)

Každodenní pedagogická práce s žáky přihlášenými k pravidelné docházce do školní družiny je základní formou činnosti ve školní družině. Činnosti jdoucí nad rámec činností jednoho oddělení jako je pořádání různých slavností, karnevalů, besídek, sportovních dnů jsou chápány jako příležitostné aktivity. Volná činnost žáků před vyučováním jako jsou neorganizované hry v ranní družině či při pobytu venku řadíme do spontánních aktivit. Mezi odpočinkovou činnost, která umožňuje žákům odstranit únavu po celém dni, patří klidové hry na koberci, poslechová činnost. Mezi další odpočinkové činnosti řadíme také zájmové aktivity, které umožní dětem rozvoj jejich osobnosti, seberealizaci, poznávání a rozvoj dovedností. Do posledního okruhu činností řadíme také přípravu na vyučování, která má významné místo v náplni práce školní družiny. V současné době školní družina přípravu na vyučování žákům umožňuje a tato činnost může zahrnovat aktivity, které souvisejí s plněním školních povinností. Patří sem zejména zábavné procvičování učiva formou didaktických her, upevňování a ověřování školních poznatků v praxi, vypracování písemných domácích úkolů. (Hájek, Hofbauer a Pávková, 2011, s. 146-148)

Činnosti ve školní družině dělíme do několika kategorií. Dominantní aktivitou jsou pohybové a tělovýchovné činnosti. Vychází se při nich ze zájmů dětí, jejich dovedností a dispozičních možností školní družiny. Mezi tyto činnosti řadíme chůzi, běh, jednoduché míčové hry. Náplní je také aktivní uplatnění osobní hygieny, znalost pravidel pohybových her, zásady fair play, posilování pozitivního vztahu k pohybovým aktivitám, plnění odpovědnosti a upevňování sociálních vztahů. Nové emocionální zážitky mohou dětem přinášet výtvarné činnosti. Při těchto činnostech se uplatňuje estetický vztah ke skutečnostem, stejně jako u jiných druhů činností ve školní družině. Nezastupitelné místo ve vývoji dětské osobnosti mají rukodělné aktivity. Význam těchto aktivit spočívá v rozvoji jemné motoriky, tvořivosti, trpělivosti, pečlivosti, cit pro materiál a prostorové citění. Dítě při těchto činnostech získává pracovní návyky, jako jsou správné držení nástroje, šetření materiálem, dodržování zásad bezpečnosti a hygieny při práci. Nedílnou součástí je hudba a tanec. Hudbu děti mohou vnímat jako kulisu při ostatních činnostech nebo aktivní forma vnímání hudby může sloužit k tanci. Děti prožívají hudbu pohybem. Velmi důležitý je zpěv, děti rády zpívají jen tak při ostatních činnostech. Písnička může spojit kolektiv dětí a uvolnit tak atmosféru. Literárně-dramatická činnost rozvíjí komunikační dovednosti dětí a obohacuje aktivity ve školní družině. Prvky dramatické výchovy se mohou objevovat během celého pobytu dítěte ve školní družině. Často je literárně-dramatická činnost činností celoroční, kdy výsledkem spolupráce dětí a vychovatelky je veřejné vystoupení pro ostatní žáky, učitele a rodinné příslušníky. Při literárně-dramatické výchově je velmi důležitá osobnost vychovatelky, která je tolerantní, citlivá, je pro děti přirozenou autoritou a podněcuje děti k další aktivitě. V praxi probíhají v těsné souvislosti přírodovědné a vlastivědné činnosti. Rozšiřují dětem vědomosti získané během vyučování, umožní jim prožívat vztahy k přírodnímu prostředí a vedou děti k aktivní ochraně životního prostředí. (Hájek a Pávková et al., 2003, s. 91-116)

Vzhledem k časové náročnosti jednotlivých činností, není možné, aby všechny druhy činností byly zařazeny do jednoho odpoledne. Činnosti se většinou prolínají. V jednom dni by ovšem neměly chybět činnosti rekreační a odpočinkové. V současné době pojetí práce ve školní družině zdůrazňuje individuální přístup k žákům, respektování jejich osobnostních zvláštností v oblasti jejich potřeb, zájmů a schopností. Je proto nutné zachovat rovnováhu mezi organizovanou a spontánní činností. (Pávková et al., 1999, s. 121-122)

4.1.2 Podmínky činnosti školní družiny

Děti a vychovatelka patří k nejdůležitějším činitelům školní družiny. Pro úspěšnost svého působení je nutné zvolit odpovídající prostředí. Školní družina využívá vlastní prostory, které jsou zařízeny jako herny a svým vybavením odpovídají potřebám dětí mladšího školního věku. Školní družina by měla být rozdělena tak, aby prostor navazoval pocit bezpečí a radosti. Měla by umožnit dětem soukromí i činnosti ve skupině. Dispoziční řešení školní družiny by mělo iniciovat komunikaci mezi dětmi. Část sloužící k hraní by měla být pokryta kobercem, který umožňuje hru na zemi. Rukodělné činnosti by měly probíhat u stolků se židličkami. Pro další zájmovou činnost školní družina využívá prostory školy, jako jsou hřiště, tělocvična, dílny, kuchyňky, počítačové učebny. Do vybavení školní družiny patří stolní hry, stavebnice, sportovní náčiní, výtvarný materiál, dětské knihy a časopisy, hudební nástroje a audiovizuální technika. (Hájek a Pávková et al., 2003, s. 43-46)

Vyvoláním zájmu dítěte je podmínkou jeho aktivní účasti na činnostech ve školní družině. Jedná se o uspokojení specifických potřeb dítěte, které mají svoji hierarchii. Mezi psychické potřeby dítěte na první místo řadíme potřebu bezpečí, pocitu jistoty, dále pak potřebu lásky a citové odezvy, potřebu seberealizace a pochvaly, potřebu získat nové zkušenosti a v neposlední řadě potřebu poznávání. Dítě zaujímá k nabízeným aktivitám postoj, který je základem jeho potřeb. Motivace činností prováděna vychovatelkou má vycházet z přirozených potřeb dítěte. Vychovatelka by měla dítě motivovat tak, aby mu byla zodpovězena otázka, proč má danou činnost vykonávat. Aktivita dítěte nemůže být vynucena, měla by být vyvolána správnou motivací. Důležitost, kterou činnosti dítě přisoudí, je dána úspěšnou motivací. Dítě od činnosti očekává úspěch a ocenění, v případě, že se uspěje, má tendenci činnost opakovat, v případě neúspěchu obrátí svoji pozornost jinam. Motivace k činnostem by měla aktivizovat, regulovat a posilovat žádoucí chování. Vychovatelka by měla užívat takové motivy, které jsou přiměřené jak osobnosti, tak věku dítěte. (Hájek a Pávková et al., 2003, s. 67-69)

4.2 Školní klub na základní škole

Školní klub je zařízení pečující o žáky vyšších tříd na základní škole. Poskytuje žákům výchovně-vzdělávací využití času po skončení vyučování. Nabízí zájmové aktivity a pomoc při přípravě na vyučování. Žáci se mohou zúčastnit společných i individuálních aktivit různého zaměření. (Kolář, et al., 2012, s. 143)

Školní klub plní dvě základní funkce. Pedagogická funkce je podmíněna vytvářením podmínek pro pozitivní využívání volného času a rozvíjením zájmů žáků. Sociální funkce směřuje ke zdravému duševnímu a tělesnému vývoji a k ochraně žáků před negativními vlivy okolního prostředí. (Kominarec, 2003, s. 91)

Školní kluby vznikající na základní škole a pracují s dětmi středního školního věku. Jedná se o děti z druhého stupně základní školy a školní klub vycházejí při práci s těmito žáky z charakteristiky této věkové skupiny. Děti jsou již více samostatné, mají vyhraněnější a specializovanější zájmovou aktivitu. Uplatňuje se zde princip dobrovolnosti. Školní kluby ovlivňují volný čas v období pubescence, kdy toto období je velmi významné z výchovného hlediska. (Pávková et al., 1999, s. 45)

Žáci se mohou aktivně podílet na rozhodování a využívání volného času. Hlavním hlediskem při výchově ve volném čase ve školním klubu je skladba zájmových útvarů. Žáci si mohou svobodně zvolit oblast činností, hledají postupně stálé zájmy, které jsou trvalejší a hodnotnější a odpovídají jejich individuálním potřebám. Z charakteristiky věkové skupiny dětí, kdy jsou již samostatnější a jejich zájmy jsou více rozdílné, vychází činnosti školního klubu. Důležitá je návaznost zájmů, soustavné podněcování a rozvíjení vytvářejících se zájmů rozmanitými prostředky. Zájmová činnost pravidelná je určena pro stálý okruh žáků. Řadíme sem jednotlivé kroužky. Zájmová činnost příležitostná zahrnuje nepravidelně se opakující akce pro zájemce. Patří sem různé tematické vycházky, exkurze nebo akce, které jsou vyvrcholením zájmové činnosti. Zde řadíme soutěže a olympiády. U žáků, kteří jsou zapsáni k pravidelné docházce do školního klubu, se kromě pravidelné zájmové činnosti a příležitostných akcí rozvíjí průběžná zájmová činnost, která má zájmově orientační charakter. Žáci se mohou účastnit ve skupinách i samostatně. (Hradečná et al., 1995, s. 67-68)

Výchovná činnost školního klubu obsahuje čtyři konkrétní okruhy činností. Odpočinkové a rekreační aktivity odstraňují fyzickou a psychickou únavu po vyučování. Pohybové aktivity patří do rekreační činnosti, která navazuje na činnost odpočinkovou. V rámci jednotlivých zájmových útvarů se uskutečňují činnosti zájmové. Samoobslužné a pracovní aktivity souvisí s plněním povinností vyplývajících z podmínek školního klubu. Jedná se především o hygienické, pracovní, kulturní a společenské návyky. Poslední okruhem činností je příprava na vyučování. Tato činnost nepřispívá k rozvoji volnočasových aktivit, ale patří mezi činnosti dobrovolné, kdy příprava může probíhat jak ve školním klubu, tak i doma. (Kominarec, 2003, s. 91-94)

4.3 Zájmová činnost na základní škole

Nabídka volnočasových aktivit je v současné době široká. Mnoho kroužků je nabízeno základní školou. Pro děti je docházka do kroužků velmi přínosná. Výběr volnočasové aktivity je pro děti důležitá, činnost by měla být pro dítě zajímavá, měla by jej bavit. Během zájmové činnosti mohou děti dělat věci, na které nemají doma vybavení, setkávají se zde s dětmi se společnými zájmy. Koníčky mohou dítěti pomoci překonávat různé obtížné životní situace. Úspěch v kroužku pomáhá dítěti zvládnout neúspěch ve škole, dokáže lépe zapadnout mezi spolužáky. Vhodná zájmová činnost je přínosná pro budování zdravé sebeúcty, některé děti se v kroužku najdou dobré kamarády. Některé zájmy se mohou stát základem budoucí profese. (Beníšková, 2007, s. 57-58)

Ve školách, v nichž funguje školní klub, je zájmová činnost organickou součástí jeho práce. Většinu forem zájmových činností zabezpečuje škola přímo. Činnosti v rámci zájmových útvarů sledují okruhy zájmů žáků, kdy jejich uspokojování přesahuje možnosti vyučování. Nenásilnou formou jsou děti vedeny ke kladnému přístupu ke vzdělávání, k vytváření návyků k aktivní činnosti a k vytvoření aktivního zájmu k získávání nových poznatků po vyučování. Pomocí působení sociálního, kulturního a výchovného prostředí se úspěšně vyrovnávají osobité zvláštnosti jednotlivých žáků. Ke správné orientaci a výchově jedince k volbě budoucího zaměření přispívá vytváření kladných vztahů ke společenským činnostem. (Hradečná et al., 1995, s. 67-68)

Pravidelná zájmová činnost vytváří mnohaletou kontinuitu a prostřednictvím činnosti je sledován individuální rozvoj jedince. (Hofbauer, 2004, s. 72)

Zájmová činnost významně ovlivňuje psychickou zdatnost dítěte. Podporuje jeho tvořivost, schopnost sebekontroly, spolupráce, úspěšné zvládnání úkolů a problémů. Prostřednictvím zájmových aktivit získává jedinec dostatek energie a schopnost nadšení pro nové zážitky a činnosti. (Vaníčková, 2004, s. 91)

Zájmové činnosti jsou důležité pro výchovu a formování osobnosti. Rozlišují se na zájmové, kulturní, sportovní, technické činnosti. Realizují se dlouhodobě a vytrvale. Při jejich plnění jsou kladeny zvýšené požadavky na osobní předpoklady pro danou aktivitu. Dochází při nich k uspokojování důležitých lidských potřeb. (Čáp a Mareš, 2001, s. 292)

4.3.1 Diferenciace zájmových činností

Zájmová činnost, kterou nabízí základní škola prostřednictvím školní družiny a školního klubu, je velmi rozmanitá. Pro tuto práci byla vybrána definice, kterou popisuje Pávková (Pávková et al., 1999)

Zájmová činnost je cílevědomá aktivita, která je zaměřená na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností dítěte. Zájmy jsou vyvolány potřebami, ale nejsou s nimi totožné, vztah mezi nimi je oboustranný. Na základě existujících potřeb se zájmy rozvíjí a umožňují tím uspokojování a ovlivňování charakteru potřeb a vznik potřeb dalších. Souvisí s celkovým zaměřením osobnosti. Zájmy můžeme dělit podle úrovně činností na aktivní, při nichž jedinec sám vyvíjí činnost a receptivní, kdy se jedinec zaměřuje pouze na vnímání předmětu zájmu. Podle délky trvání dělíme zájmy na krátkodobé, dočasné a trvalé. Podle stupně koncentrace rozlišujeme jednostranné a mnohostranné zájmy. Z hlediska společenských norem mluvíme o zájmech žádoucích a nežádoucích, ty se neslučují s platnými společenskými nebo právními normami ve společnosti. Nejširší rozdělení zájmových činností je podle obsahu. Zde mluvíme o činnostech společenskovedních, které zahrnují poznávání aktuálního společenského dění, pěstují vztah k vlasti a poskytují činnosti individuálního charakteru. Okruh těchto činností zahrnuje poznávání okolí školy, seznamování s historií města, informace o významných osobnostech města, oslavy svátků, zájmové studium cizích jazyků, individuální sběratelství. Zájmové činnosti pracovní technické zdokonalují manuální dovednosti dětí a prohlubují v nich zájem o tvořivou práci. K prohlubování vědomostí o přírodě vedou zájmové činnosti přírodovědné. Činnosti zaměřené na rozvoj výtvarného, hudebního, literárního, pohybového projevu jsou zájmové činnosti esteticko výchovné. K fyzické zdatnosti a psychické odolnosti přispívají sportovní zájmové činnosti. (Pávková et al., 1999, s. 97-101)

4.4 Funkce zařízení pro výchovu ve volném čase na základní škole

Zařízení pro výchovu ve volném čase představují pomyslnou hranici mezi školou a domovem. Pro mnohé děti jsou školní družina či školní klub třetím nejdůležitějším prostředím v jejich životě. Děti navštěvují tato zařízení z různých důvodů, může to být nejen zaměstnanost rodičů, ale také atraktivní nabídka zájmových aktivit, osobnost vychovatelky či vychovatele, možnost získat nové kamarády a starším žákům imponuje možnost svobodně se podílet na rozhodnutí o činnosti, kterou by chtěli ve volném čase vykonávat. (Edwards, 2002, s. 57-60)

Školní družina a školní klub plní stejné funkce ovšem v jejich zaměření jsou specifické rozdíly vyplývající z věkových odlišností žáků. Sociální funkce školního klubu ustupuje do pozadí. Je to z toho důvodu, že žáci vyšších ročníků jsou již samostatnější a mají více možností k samostatnému využívání volného času. Účast na jednotlivých typech činností školního klubu si rozhodují žáci sami, docházka je postavena na principu dobrovolnosti žáka. Ve školní družině jsou děti zapsány k pravidelné docházce často z důvodu velké zaměstnanosti rodičů. Školní klub v porovnání se školní družinou poskytuje žákům více samostatnosti a volnosti. (Pávková et al., 1999, s. 120)

Prostor pro rozvoj individuálních předpokladů a zájmového vzdělávání jedince vytváří jeho dobrovolná účast na volnočasových aktivitách nabízených školou. Zařízení pro výchovu ve volném čase plní na základní škole vzdělávací, výchovnou, sociálně-preventivní, kompenzační, zdravotní, oddechovou a kulturní funkci. (Hofbauer, 2004, s. 66)

Zařízení pro výchovu ve volném čase přispívá na základě demokratických principů života ke spojení výchovy se životem. Zručnosti a dovednosti žáka prohlubuje a rozvíjí prostřednictvím praktických činností. Uspokojuje a rozvíjí zájmy žáků. Zajišťuje sportovní aktivity. Pomáhá žákům aktivně realizovat různé druhy umění. Vytváří předpoklady pro správnou životosprávu. Poskytuje přiměřené rekreační a oddechové činnosti. Přispívá k rozvoji kladných mravních vlastností osobnosti jednotlivce. Pomáhá žákům osvojit si návyky samostatnosti při přípravě na vyučování. (Kominarec, 2003, s. 41-42)

Školní družiny a školní kluby poskytují bezpečné prostředí dětem, které by jinak zůstaly po vyučování osamoceny vzhledem k zaměstnanosti jejich rodičů. Dávají dětem příležitost trávit čas s vrstevníky. Starají se o psychický a fyzický rozvoj jedince. Podporují zaměstnanost rodičů tím, že poskytují jejich dětem péči po skončení vyučování. (Brown, 2000, s. 2-3)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 MOŽNOSTI TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE HORKA-DOMKY, TŘEBÍČ

Základní škola Horka-Domky se nachází v městské části Horka-Domky v Třebíči. Jedná se o jednu ze sedmi základních škol ve městě. Základní škola Horka-Domky se orientuje na výchovu všestranně rozvinuté osobnosti každého žáka.

5.1 Školní družina a školní klub

Provoz školní družiny zajišťuje sedm vychovatelek. Školní družina disponuje sedmi vlastními místnostmi. Kapacita jednoho oddělení je dvacet pět dětí. Provoz školní družiny začíná ranní družinou od 6 hodin do 7,45 hodin. Odpolední provoz začíná v 10,45 hodin a končí v 17 hodin. Chod školního klubu zajišťuje jedna vychovatelka. Provoz školního klubu je zajištěn ráno od 6 hodin do 7, 50 hodin a odpoledne od 13, 30 hodin do 17 hodin. Školní družina a školní klub usiluje o spokojenost a bezpečnost dětí, vytváří příznivé sociální klima. Snaží se o otevřenost a partnerství v komunikaci, prostřednictvím úcty, tolerance, uznání a empatie. Vychovatelky oceňují kladné formy chování dítěte, dbají na to, aby dítě nebylo ponižováno a zesměšňováno, respektují potřeby jedince a jeho osobní problémy. Ve školní družině a školním klubu je snaha o to, aby činnosti vycházely z podnětu dětí, usiluje se o věkovou přiměřenost a motivující hodnocení. (Charakteristika školní družiny na ZŠ Horka-Domky, 2013)

Školní družina a školní klub využívá pro zájmové aktivity prostory školní družiny a školního klubu, relaxační místnost, tělocvičnu, školní hřiště, keramickou dílnu, učebnu jazyků, učebnu výpočetní techniky, okolí školy a nedalekou chráněnou oblast Libušino údolí.

5.1.1 Nabídka zájmových aktivit ve školní družině

Školní družina na základní škole Horka-Domky, Třebíč nabízí tyto zájmové činnosti: (Nabídka zájmové činnosti školní družiny, 2013/2014)

- aerobic - cvičení při hudbě s moderní choreografií
- angličtina - seznámení se s cizím jazykem, cizí jazyk formou hry
- dovedné ruce - pomocí rukodělných technik rozvíjíme zručnost dětí
- flétnička - hrou na hudební nástroj podporujeme zdravé dýchání

- florbal - známá kolektivní hra, pomocí které zdokonalujeme tělesnou kondici a všestranný pohybový rozvoj
- hry v terénu - soutěže a hry v přírodě
- informatika - základy práce na počítači, upravování textů, internet
- keramika - relaxaci a radost nám bude přinášet práce s hlínou, naučíme se modelovat z hlíny, glazovat a používat další přírodní materiály
- malování - malujeme svět kolem nás
- medvídek - je určen pro všechny holky a kluky, kteří mají rádi zvířata
- pastelka - výtvarný kroužek, kde malujeme různými výtvarnými technikami
- praktická dívka - základy stolování, vaření, vyšívání, háčkování, práce s přírodními materiály
- prima vařečka - základy vaření, naučíme se připravovat slavnostní tabule pro různé příležitosti, budeme dbát na zdravou výživu
- řemeslníček - práce ve školní dílně, naučíme se používat různá nářadí a budeme vyrábět z různých materiálů
- sportáček - pohybové hry všeho druhu (vybíjená, přehazovaná, stolní tenis)
- sportík - závodivé hry, cvičení na nářadí, klademe důraz na všestranný pohybový rozvoj, základy první pomoci, ochrana životního prostředí
- šikulka - netradiční techniky ručních prací
- taneční kroužek - improvizální cvičení při hudbě i bez hudby, poznáváme tempo, rytmus, dynamiku, dbáme na správné držení těla, rozvíjíme vlastní tvořivé schopnosti, používáme různá náčiní, jako je švihadlo, míč, kruhy
- tee ball - pálková hra, hrajeme turnaje v divizi C Vysočina
- turistický kroužek- vycházky po Třebíči a okolí, učíme se číst v mapách a orientovat v terénu
- václavské divadélko - dramatický kroužek, kde nacvičujeme pohádky, písničky a divadelní scénky,

Zájmové aktivity školní družiny jsou pod vedením zaměstnanců základní školy. Kroužky vedou vychovatelky školní družiny, vyučující prvního i druhého stupně.

5.1.2 Nabídka zájmových aktivit ve školním klubu

Nabídka volnočasových aktivit v rámci školního klubu:

Sportovně zaměřené aktivity jsou v kroužcích tenis, fit tělesná výchova, kopaná, sportovní hry, vybíjená a florbal. Žáci mohou také navštěvovat dramatický kroužek Václavské divadélko. K rozvoji výtvarných a rukodělných činností slouží kroužky keramika a medvídek.

Zájmové aktivity školního klubu jsou pod vedením vyučujících druhého stupně a vychovatelek školní družiny.

6 VÝZKUM VOLNÉHO ČASU NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE HORKA-DOMKY, TŘEBÍČ

Na začátku mé pedagogické praxe jsem působila jako vychovatelka ve školní družině jedné základní školy v Třebíči. Byla jsem také vedoucí několika zájmových útvarů. V současné době pracuji jako učitelka anglického jazyka na prvním a druhém stupni základní školy Horka-Domky, Třebíč. Pro žáky prvního stupně vedu kroužek anglického jazyka. V období letních prázdnin působím jako vedoucí na letním táboře. Volný čas dětí základní školy mě provází po celou dobu mé pracovní kariéry. Protože správně zvolená činnost ve volném čase je pro žáky základní školy důležitá, rozhodla jsem se svoji diplomovou práci zaměřit na to, jak tráví volný čas žáci naší školy, jestli je nabídka volnočasových aktivit dostatečná pro dívky, chlapce, žáky dojíždějící i místní a žáky na prvním i druhém stupni.

Výsledky výzkumu platí pro konkrétní základní školu Horka-Domky, Třebíč, ale mohou být také obecně platné pro další základní školy v Třebíči. Složení žáků v základních školách v Třebíči je podobné, vzhledem k tomu, že základní školy jsou situovány v poměrně stejně velkých městských lokalitách, do kterých také dojíždějí žáci z okolních obcí.

6.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjistit, jak využívají žáci školy nabízené volnočasové aktivity, a zdali dojíždějící žáci mají stejnou možnost využít tyto nabízené aktivity jako žáci nedojíždějící. Zda je nabídka pro žáky dostatečná a přizpůsobit jim tuto nabídku.

Na začátku výzkumu byla položena výzkumná otázka:

"Využívají dojíždějící žáci nabízené kroužky na základní škole Horka-Domky, Třebíč více než nedojíždějící žáci?"

6.2 Typ výzkumu

Vzhledem ke stanovenému výzkumnému cíli, byl zvolen kvantitativně orientovaný výzkumu.

Kvantitativně orientovaný výzkum záměrně a systematicky pomocí empirických metod ověřuje hypotézy o vztazích mezi jevy. (Chráška, 2007, s. 12)

6.3 Proměnné vystupující ve výzkumu

Ve výzkumu vystupují vlastnosti a jevy, mezi kterými hledáme existenci vztahů. Tyto vlastnosti a jevy se nazývají proměnné. Proměnné jsou jevy, které ve výzkumu nabývají různých hodnot. Proměnné rozlišujeme na nezávisle proměnné, kdy vlastnosti nebo jev je příčinou či podmínkou vzniku jiné vlastnosti či jevu. Závisle proměnná je výsledkem působení nezávisle proměnné. (Chráška, 2007, s. 16)

Nezávisle proměnnou v tomto výzkumu představuje pohlaví, ročník, který navštěvují respondenti a bydliště respondentů.

Závisle proměnnou představují volnočasové aktivity, počet těchto aktivit a důvody nenavštěvování aktivit volného času.

6.4 Hypotézy výzkumu

H1 Dívky na ZŠ Horka-Domky navštěvují volnočasové aktivity nabízené školou více než chlapci.

H2 Dojíždějící žáci na I. stupni ZŠ Horka-Domky navštěvují více volnočasových aktivit nabízených školou než nedojíždějící žáci na I. stupni.

H3 Dojíždějící žáci na II. stupni ZŠ Horka-Domky navštěvují více volnočasových aktivit nabízených školou než nedojíždějící žáci na II. stupni.

H4 Žáci na II. stupni se účastní více volnočasových aktivit nabízených školou než žáci na I. stupni.

H5 Důvody proč žáci nenavštěvují školou nabízené kroužky, jsou jiné u žáků dojíždějících a jiné u žáků nedojíždějících.

H6 Dívky žijící v Třebíči tráví ve volnočasových aktivitách více volného času než chlapci z Třebíče.

H7 Žáci na I. stupni navštěvují větší počet zájmových útvarů nabízených školou než žáci na II. stupni.

6.5 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvořilo 618 žáků na prvním a druhém stupni základní školy Horka-Domky, Třebíč. Jedná se o 358 žáků na prvním stupni, žáci navštěvující první až pátý ročník. 260 žáků na druhém stupni, navštěvující šestý až devátý ročník. Žáci základní školy

bydlí v blízkém okolí školy nebo dojíždějí z celkem dvaceti osmi obcí. Obce jsou ve vzdálenosti od dvou kilometrů do dvaceti jednoho kilometru.

Jedná se o záměrný výběr. O výběru prvku nerozhoduje náhoda, ale úsudek výzkumníka nebo úsudek zkoumané osoby. (Chrásková, 2007, s. 22) Ve výzkumu rozhodoval o výběru vzorku výzkumník. Výzkum se uskutečnil u těch žáků, kteří byli v dané době výzkumného šetření k dispozici.

6.6 Metody sběru dat ve výzkumu

Data byla získávána pomocí metody dotazníku.

Obsah dotazníkových položek:

- otázka číslo jedna zjišťuje pohlaví respondentů a je jim nabídnuta možnost odpovědi
- otázka číslo dvě zjišťuje ročník, který žák/yně navštěvuje, rovněž je nabídnuta možnost odpovědi, jedná se o položku s výběrem odpovědi
- otázka číslo tři je otevřená, zjišťuje místo bydliště respondenta
- u otázky číslo čtyři se jedná o polouzavřenou položku, kde respondent vybírá možnost, jestli navštěvuje kroužek nabízený školou, nenavštěvuje žádný nebo doplní, kde tráví svůj volný čas
- pátá a šestá položka představuje položku výčtovou, kde respondenti vybírají z nabízených možností, které kroužky na základní škole navštěvují
- sedmou a osmou otázkou zjišťujeme, kdy respondentům kroužek začíná, a ve kterém čase kroužek končí
- na devátou položku odpovídali respondenti, kteří do školy dojíždějí z okolních obcí, jakým způsobem docházejí do jimi zvoleného kroužku, byla jim nabídnuta možnost odpovědi
- v desáté položce zjišťujeme, zdali mají všichni respondenti možnost navštěvovat všechny kroužky nabízené školou, které by chtěli, jedná se o položku dichotomickou, kde je nabídnuta odpověď ano ne, v případě záporné odpovědi vybere respondent v jedenácté položce jeden z možných důvodů, proč kroužek nenavštěvuje nebo zvolí jiný důvod, který uvede
- v poslední položce dotazníku dojíždějící respondenti uvádějí čas posledního autobusového nebo vlakového spojení do jejich místa bydliště

6.7 Provedení dotazníkového šetření a způsob zpracování dat

Dotazníkové šetření bylo provedeno v době 7. října - 18. října 2014 na základní škole Horka-Domky, Třebíč, kde pracuji jako učitelka na druhém stupni. Na prvním stupni jsem oslovila třídní učitelky, které rozdaly dotazníky žákům a ti je společně s rodiči vyplnili. Na druhém stupni jsem oslovila vyučující předmětů výchovy ke zdraví a výchovy k občanství, kteří žákům dotazníky rozdali, a ti je v hodinách těchto předmětů vyplnili. Instrukce k vyplnění dotazníku byly rodičům žáků na prvním stupni předány ústně na rodičovské schůzce. Instrukce k vyplnění dotazníku žákům na druhém stupni byly žákům předány v hodinách výchov jednotlivými vyučujícími.

Celkový počet vyplněných dotazníků činil 580. Někteří žáci na druhém stupni dotazník nevyplnili z důvodu nepřítomnosti ve škole nebo jej vyplnili nedostatečně a data nebyla možná použít pro další zpracování. Žáci na prvním stupni vyplňovali dotazník doma s rodiči, dvacet čtyři žáků vyplněný dotazník nedonesli nebo jej vyplnili částečně a tyto data nebyla možná zahrnout do výzkumu.

Při třídění I. stupně byly vytvořeny tabulky četností a grafy pomocí získaných dat. Utvořené tabulky a grafy poskytly informace o názorech respondentů, které se vztahovaly k jednotlivým položkám.

6.8 Výsledky výzkumného šetření

V dotazníkovém šetření odpovídali respondenti na 13 otázek. V první části výzkumu byly vytvořeny grafy a tabulky četností z dat získaných ve výzkumném šetření.

6.8.1 Výsledky třídění I. stupně

Otázka 1 - Pohlaví respondentů ve výzkumném šetření.

Tabulka 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Četnost
Dívky	291
Chlapci	289
Σ	580

Ve výzkumném vzorku bylo 291 dívek a 289 chlapců. Výzkumného šetření se celkem zúčastnilo 580 žáků základní školy Horka-Domky, Třebíč.

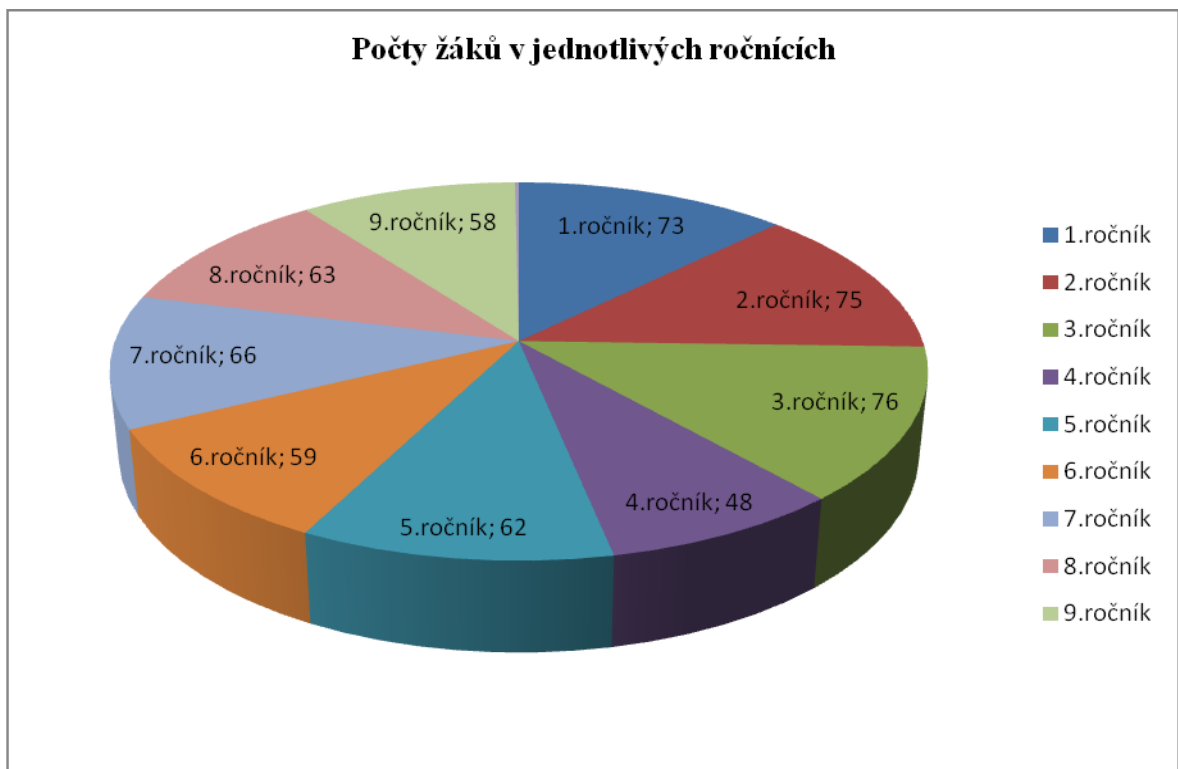
Otázka 2 - Počet žáků v jednotlivých ročnících.

Tabulka 2: Počet žáků v jednotlivých ročnících

Ročník	Četnost
1.	73
2.	75
3.	76
4.	48
5.	62
6.	59
7.	66
8.	63
9.	58
Σ	580

Tabulka četností 2 nám ukazuje počty respondentů v jednotlivých ročnících, kteří se zúčastnili výzkumného šetření.

Obr. 1. Počet žáků v jednotlivých ročnících

Z grafu je možné rozpoznat počet žáků, kteří se zúčastnili výzkumného šetření z jednotlivých ročníků. V prvním ročníku se zúčastnilo sedmdesát tři žáků, ve druhém sedmdesát pět žáků, ve třetím sedmdesát šest žáků, ve čtvrtém čtyřicet osm žáků a v pátém ročníků

šedesát dva žáků. Na prvním stupni se výzkumného šetření zúčastnilo celkem 334 žáků. Na druhém stupni se zúčastnilo padesát devět žáků šestého ročníku, šedesát šest žáků sedmého ročníku, šedesát tři žáků osmého ročníku a padesát osm žáků devátého ročníku. Celkem se jednalo o 246 žáků z druhého stupně.

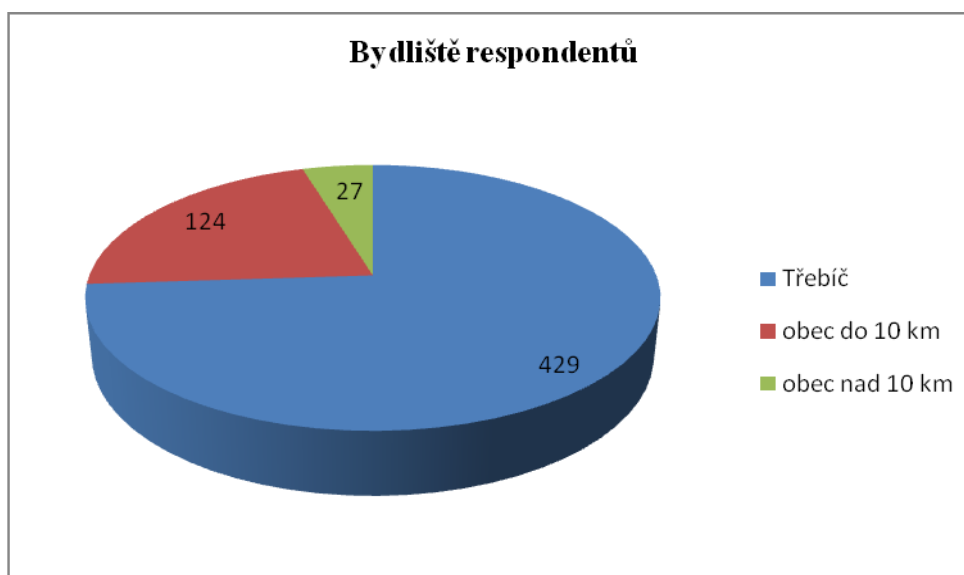
Otázka 3 - Bydliště respondentů výzkumného šetření.

Tabulka 3: Bydliště respondentů

Bydliště	Četnost
Třebíč	429
obec do 10 km	124
obec nad 10 km	27
Σ	580

Tabulka četností 3 ukazuje, kolik žáků, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, žije v Třebíči. Dále uvádí četnosti žáků, kteří žijí v obci vzdálené do 10 kilometrů od Třebíče a četnosti žáků, kteří žijí v obci vzdálené více jak 10 kilometrů od města Třebíč.

Obr. 2. Bydliště respondentů

Graf tři nám ukazuje, jaké je složení žáků základní školy Horka-Domky, Třebíč podle jejich bydliště. 429 žáků bydlí v Třebíči. 124 žáků dojíždí ze spádových obcí, které jsou vzdálené do deseti kilometrů od města Třebíč. Dvacet sedm žáků dojíždí do školy z obcí, které jsou vzdálené více jak deset kilometrů od města Třebíč. Žáci základní školy jsou z dvaceti osmi obcí. Vzdálenost mezi obcemi a městem Třebíč je od dvou kilometrů do dvaceti jednoho kilometru. Dojíždějící žáci využívají především autobusových spojů nebo jezdí s rodiči, kteří jsou zaměstnáni v Třebíči autem.

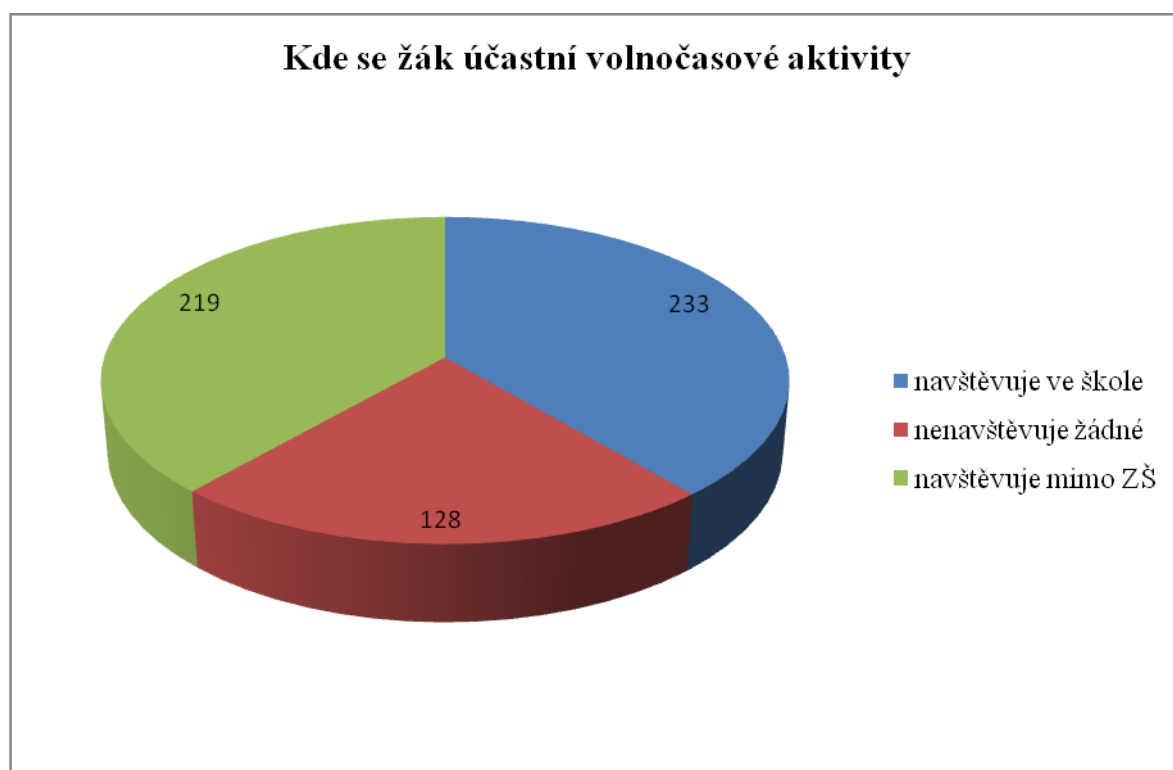
Otázka 4 - Místo, kde se žák účastní volnočasové aktivity.

Tabulka 4: Místo, kde se žák účastní volnočasové aktivity

Návštěva aktivity	Četnost
na ZŠ Horka-Domky	233
nikde	128
jiné zařízení	219
Σ	580

Tabulka četností 4 nám ukazuje, kde se žák účastní volnočasové aktivity.

Obr. 3. Kde se žák účastní volnočasové aktivity

Z 580 respondentů, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, navštěvuje volnočasové aktivity nabízené školou celkem 233 žáků. 219 žáků navštěvuje volnočasové aktivity mimo nabídku základní školy. 128 žáků nevyužívá nabídku volnočasových aktivit ve škole ani v jiných organizacích pro volný čas.

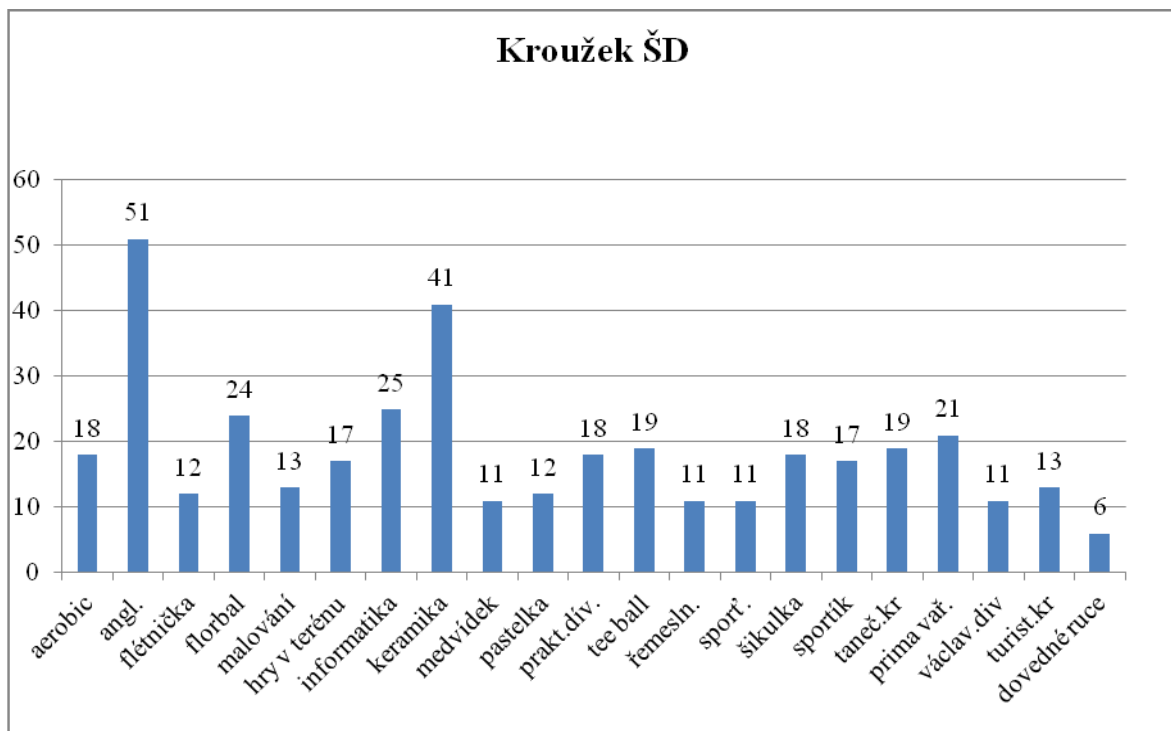
Otázka 5 - Počty žáků v jednotlivých kroužcích školní družiny.

Tabulka 5: Počty žáků v jednotlivých kroužcích školní družiny

Kroužek ŠD	Četnost
aerobic	18
ang.jazyk	51
flétnička	12
florbal	24
malování	13
hry v terénu	17
informatika	25
keramika	41
medvídek	11
pastelka	12
prak.dívka	18
tee ball	19
řemeslníček	11
sportáček	11
šikulka	18
sportík	17
taneční kr.	19
prima vař.	21
václ. Div.	11
turist.	13
dovedné r.	6
Σ	388

Z tabulky četností 5 se dozvídáme, kolik žáků navštěvuje školou nabízené kroužky v rámci školní družiny.

Obr. 4. Počty žáků v jednotlivých kroužcích školní družiny

Celkové počty žáků v jednotlivých kroužcích se výrazně liší. Nejnavštěvovanějším kroužkem školní družiny je kroužek anglického jazyka, do kterého dochází padesát jedna dětí. Mezi další oblíbené kroužky patří keramika, kterou navštěvuje čtyřicet jedna žáků. Informatiku navštěvuje dvacet pět žáků, florbal dvacet čtyři žáků a prima vařečku dvacet jedna žáků. Celkový počet sedmnáct až devatenáct žáků v kroužku má kroužek sportík, hry v terénu, aerobic, praktická dívka, šikulka, tee ball a taneční kroužek. Mezi kroužky s počtem žáků třináct až jedenáct patří malování, turistický kroužek, pastelka.

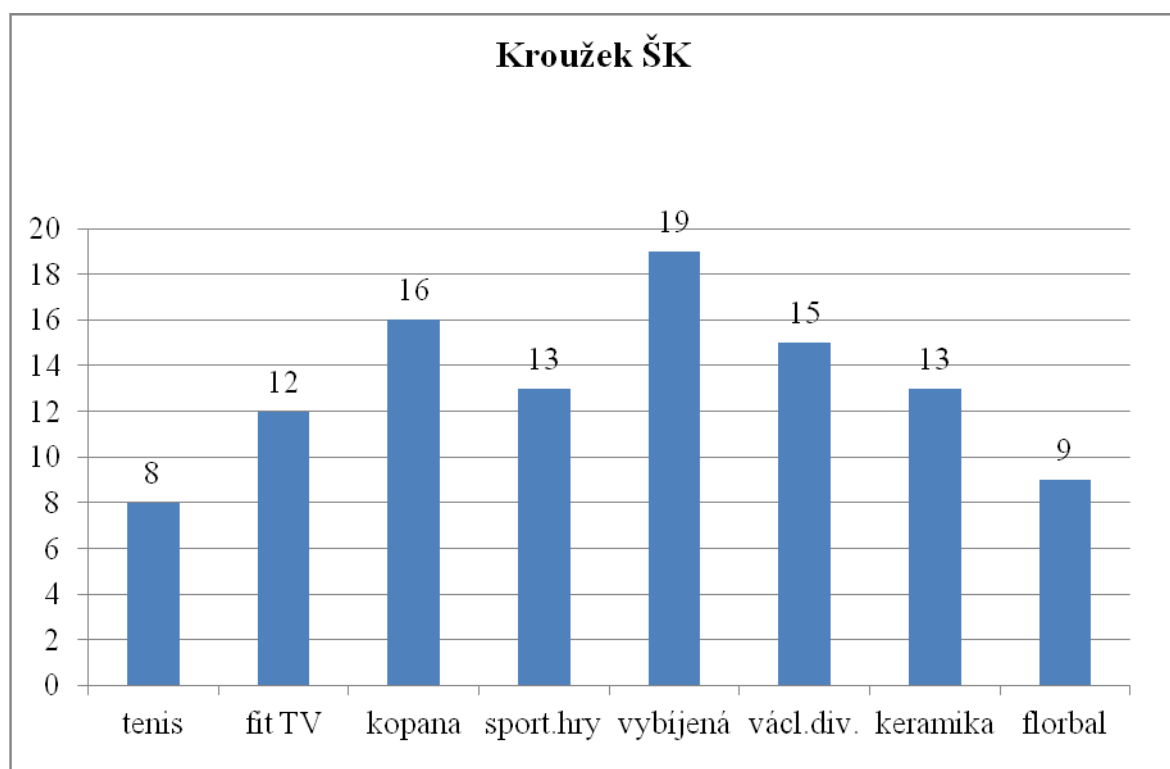
Otázka 6 - Počty žáků v jednotlivých kroužcích školního klubu.

Tabulka 6: Počty žáků v jednotlivých kroužcích školního klubu

Kroužek	Četnost
tenis	8
fit TV	12
kopaná	16
sport.hry	13
vybíjená	19
václ.div.	15
keramika	13
florbal	9
Σ	105

Tabulka četností 6 nám ukazuje, kolik respondentů se účastní nabízených kroužků ve školním klubu

Obr. 5. Počty žáků v jednotlivých kroužcích školního klubu

Školní klub nabízí osm volnočasových aktivit pro žáky na II. stupni. Mezi nejnavštěvovanější patří vybíjená s devatenácti žáky a kopaná se šestnácti žáky. Třináct až patnáct žáků navštěvuje sportovní hry, keramiku a václavské divadélko. Fit TV navštěvuje dvanáct

žáků. Nejmenší počet účastníků má florbal, který navštěvuje devět žáků a tenis s osmi žáky.

Tabulka 7: Počty žáků, kteří navštěvují jeden a více kroužků

Počty	1	2	3	4	5
Ročník					
1	16	17	14	4	
2	17	12	11	4	
3	4	17	13	4	1
4	5	7	5	2	
5	4	3	7	3	1
6	10	6	5		
7	10	7	7		
8	1	5			
9	8	3			
Σ	75	77	62	17	2

Z tabulky četností 7 zjišťujeme počty žáků z jednotlivých ročníků, kteří navštěvují jeden, dva a více kroužků. Jeden kroužek navštěvuje celkem sedmdesát pět žáků. Dva kroužky navštěvuje sedmdesát sedm žáků. Tři kroužky si vybralo šedesát dva žáků. Sedmnáct žáků navštěvuje kroužky čtyři. Dva žáci základní školy navštěvují kroužků pět. Je možné také rozpoznat, počty kroužků u dětí v jednotlivých ročnících. V prvním ročníku nejvíce dětí navštěvuje kroužky dva, jedná se o sedmnáct žáků. Ve druhém ročníku má nejvíce dětí kroužek jeden, jedná se o sedmnáct žáků. Ve třetím ročníku nejvíce dětí navštěvuje kroužky dva. Ve čtvrtém ročníku to jsou také dva kroužky, zde již je ale celkový počet dětí mající dva kroužky pouze sedm. Nejvíce kroužků v pátém ročníku má sedm dětí, navštěvují kroužky tři. V šestém a sedmém ročníku se jedná o stejný počet žáků, kteří mají jeden kroužek, v obou ročnících je to deset žáků. Z celkového počtu šesti dětí v osmém ročníku jich pět navštěvuje kroužky dva. V devátém ročníku navštěvuje z jedenácti dětí osm kroužek jeden a tři kroužky dva.

Otázka 7 - Kdy navštěvuješ kroužek?

Tabulka 8: Začátek volnočasové aktivity

Začátek kroužku	Četnost
13 - 14 h	200
15 - 16 h	13
16 - 17 h	12
7 h	8
Σ	233

Nejvíce volnočasových aktivit nabízených základní školou začíná v době mezi 13 a 14 hodinou, tyto aktivity navštěvuje 200 žáků. Třináct žáků dochází do kroužku, který začíná mezi 15 a 16 hodinou. Mezi 16 a 17 hodinou navštěvuje kroužek dvanáct dětí. Před začátkem vyučování v 7 hodin ráno začíná kroužek osmi dětem.

Otázka 8 - Kdy ti zájmová aktivita končí?

Tabulka 9: Konec volnočasové aktivity

Konec kroužku	Četnost
14 - 15 h	13
16 - 17 h	200
17 - 18 h	12
7, 50 h	8
Σ	233

V době mezi 14 a 15 hodinou končí své volnočasové aktivity nabízené školou 13 žáků. Velké množství kroužků končí v době mezi 16 a 17 hodinou, v této době končí své aktivity 200 žáků. Mezi 17 a 18 hodinou jde z kroužku domů dvanáct žáků. Osm žáků končí svoji aktivitu před zahájením vyučování v 7, 50.

Otázka 9 - Pokud jsi z vesnice, jakým způsobem docházíš do kroužku?

Tabulka 10: Způsob, jakým respondenti dochází do kroužku

Způsob docházení	Četnost
jde po vyučování	51
s rodiči autem	6
jinak	4
Σ	61

Tabulka četností 10 nám ukazuje, četnosti žáků u jednotlivých způsobů docházení do kroužku na základní škole

Obr. 6. Způsob, jakým dochází dojíždějící žáci do kroužků nabízených základní školou

Z celkového počtu šedesát jedna dojíždějících žáků navštěvující volnočasové aktivity nabízené školou padesát jedna žáků chodí do kroužku hned po vyučování. Šest žáků se vrací domů a rodiče je poté do kroužků vozí autem. Čtyři žáci odpověděli, že dochází do kroužku jiným způsobem, jedná se o žáky, kteří navštěvují po vyučování prarodiče a do kroužku dochází později.

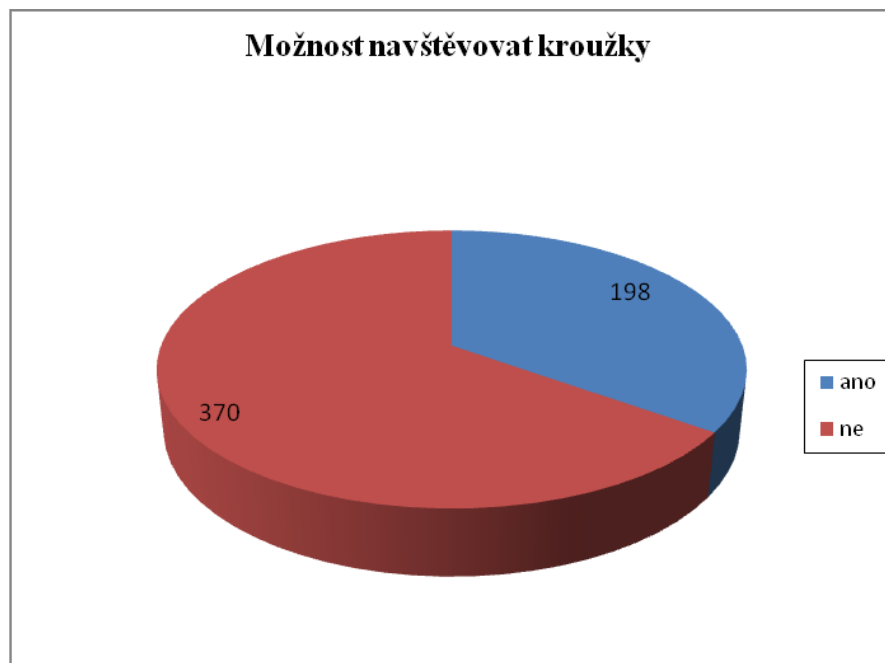
Otázka 10 - Máš možnost navštěvovat všechny kroužky, které bys chtěl?

Tabulka 11: Možnost navštěvovat zvolené kroužky na základní škole

Možnost navštěvovat	Četnost
ano	198
ne	370
Σ	568

Tabulka četností 11 nám ukazuje názor respondentů na otázku, zda-li mají možnost navštěvovat jimi zvolený kroužek na základní škole

Obr. 7. Má žák možnost navštěvovat všechny nabízené kroužky, které by chtěl

Z celkového počtu 580 odevzdaných dotazníků na otázku, zda-li má žák možnost navštěvovat všechny nabízené volnočasové aktivity, o které by měl zájem, odpovědělo 568 žáků. 198 žáků odpovědělo ano, že má možnost navštěvovat všechny aktivity, o které má zájem. 370 žáků odpovědělo negativně, nemají možnost navštěvovat veškeré aktivity, který by chtěli. Důvody, proč nemohou navštěvovat veškeré aktivity, o které mají žáci zájem, je možné zjistit z následujícího grafu osm.

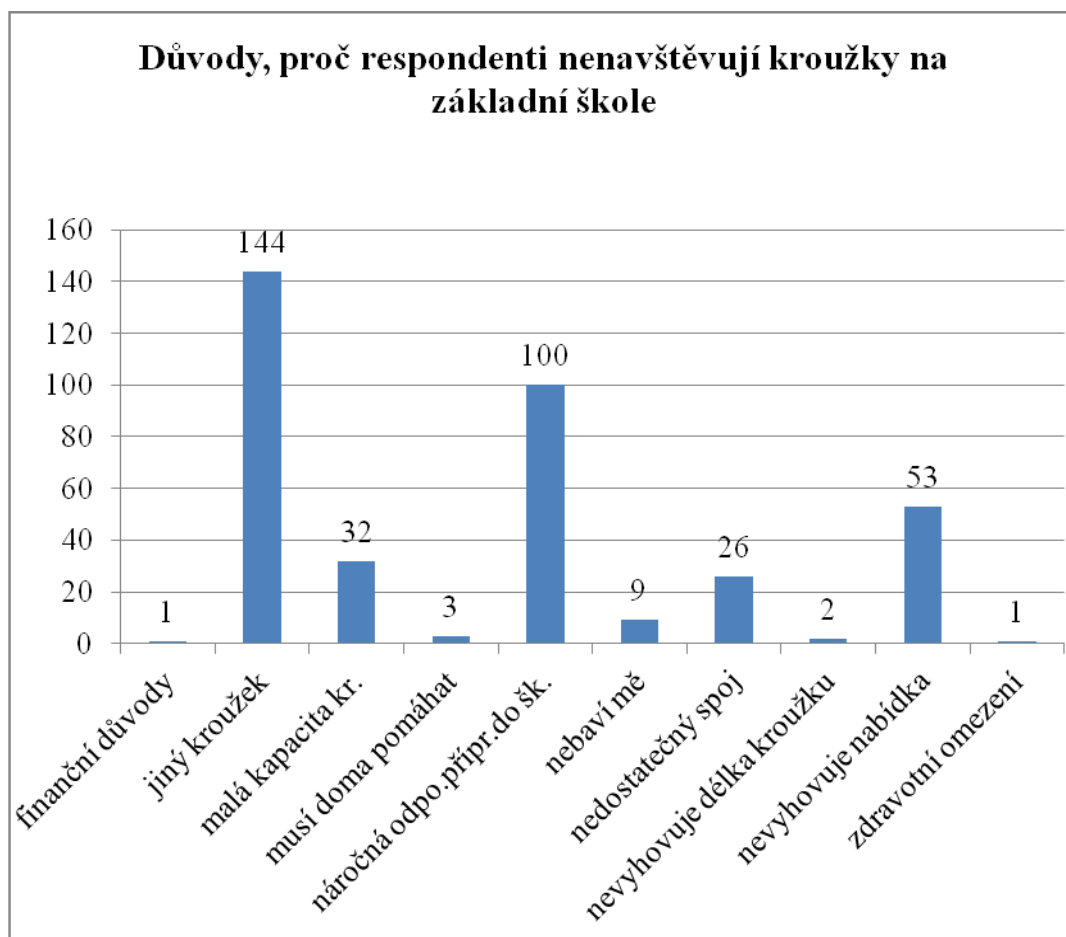
Otázka 11 - Pokud ne, z jakého důvodu?

Tabulka 12: Důvody, proč žáci nenavštěvují kroužky nabízené základní školou

Důvod nenavštěvování	Četnost
finanční důvody	1
jiný kroužek	144
malá kapacita kr.	32
musí doma pomáhat	3
náročná odpo.přípr.do šk.	100
nebaví mě	9
nedostatečný spoj	26
nevyhovuje délka kroužku	2
nevyhovuje nabídka	53
zdravotní omezení	1
Σ	371

Z jakého důvodu se neúčastní žáci nabízených volnočasových aktivit na základní škole, a četnost těchto žáků u jednotlivých důvodů nám ukazuje Tabulka četností 12.

Obr. 8. Důvody, proč nemohou žáci navštěvovat všechny aktivity, o které mají zájem

Jako hlavní důvod, proč nemohou žáci navštěvovat všechny aktivity, o které by měli zájem, uvádí 144 z nich, že má již jiný kroužek. Druhým hlavním důvodem, který uvádí 100 žáků je náročná odpolední příprava do školy. Padesáti třem žákům nevyhovuje nabídka kroužků na základní škole a třicet dva uvádí, že je malá kapacita kroužku, který si z nabídky vybrali. Dvacet šest žáků uvádí, že nemají vhodný autobusový či vlakový spoj, kterým by se dostali po skončení volnočasové aktivity domů. Mezi další důvody, které žáci uvedli, patří to, že je kroužky nebaví, musejí doma pomáhat, nevyhovuje jim délka kroužku či je omezují finanční důvody ze strany rodiny a v jednom případě se jednalo o zdravotní omezení ze strany žáka.

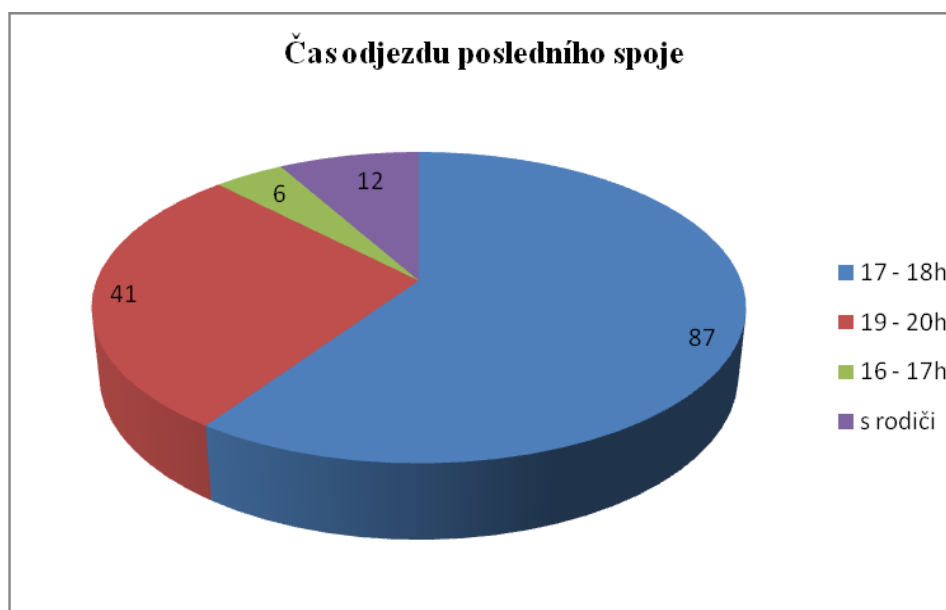
Otázka 12 - Pokud bydlíš na vesnici, kdy nejpozději ti jede autobus zpět domů?

Tabulka 13: Čas odjezdu posledního spoje

Čas odjezdu	Četnost
17 - 18h	87
19 - 20h	41
16 - 17h	6
s rodiči	12
Σ	146

Kdy odjíždí respondentům, kteří žijí na vesnici, poslední autobusové spoje, ukazuje Tabulka četností 13. Někteří respondenti nevyužívají autobusové dopravy, a po skončení zájmové aktivity odjíždí domů s rodiči autem.

Obr. 9. Čas odjezdu posledního spoje

Dojíždějící žáci byli dotázáni, kdy jim jede poslední možný spoj z Třebíče do jejich místa bydliště. Osmdesát sedm žáků odpovědělo, že poslední spoj jim jede v době mezi sedmáctou a osmnáctou hodinou. Čtyřicet jedna žáků odpovědělo, že se mohou dostat domů v době mezi devatenáctou a dvacátou hodinou. Dvanáct dětí odjíždí domů společně s rodiči autem. Šesti žákům jede poslední spoj mezi šestnáctou a sedmnáctou hodinou.

6.8.2 Verifikace hypotéz

Při třídění II. stupně byly vytvořeny z dotazníkem získaných dat kontingenční tabulky. Dané hypotézy potvrdíme, nebo vyvrátíme pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku a testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Pro každé pole

kontingenční tabulky byly vypočítány také očekávané četnosti, které by odpovídaly platnosti nulové hypotézy. Hypotézy 1, 2, 3, 4, 6, 7 byly ověřovány pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku. Hypotéza 5 byla ověřována testem nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Pro čtyřpolní tabulku byl určen stupeň volnosti 1 a hladina významnosti 0,05. Pro kontingenční tabulku byl určen stupeň volnosti 2 a hladina významnosti 0,05

Stupeň volnosti určíme ze vztahu $f = (r - 1) \cdot (s - 1)$.

Výsledky výzkumu potvrdí nebo vyvrátí stanovené hypotézy. Rovněž potvrdí či nepotvrdí souvislost mezi proměnnými.

Pro ověřování vztahů mezi proměnnými byly použity neparametrické testy významnosti. Analýza dat byla provedena v programu Excel.

Hypotéza 1

H1 Dívky na ZŠ Horka-Domky navštěvují volnočasové aktivity nabízené školou více než chlapci.

Prvním krokem při ověřování hypotéz je stanovení statistických hypotéz.

Statistické hypotézy

Nulová hypotéza:

H₀ Četnosti navštěvování volnočasových aktivit nabízené školou u chlapců a dívek jsou stejné.

Alternativní hypotéza:

H_A Četnosti navštěvování volnočasových aktivit nabízené školou u chlapců a dívek jsou rozdílné.

Použití čtyřpolní tabulky je možné v případě, kdy proměnné mezi kterými ověřujeme vztah, mohou nabývat pouze dvou alternativních kvalit. Test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku lze použít v případě, kdy celková četnost $n > 40$. (Chráska, 2007, s. 82-83)

Tabulka 14: Čtyřpolní tabulka pro ověření Hypotézy 1

Pohlaví	Navštěvuje kroužek ZŠ	Nenavštěvuje kroužek ZŠ	Σ
dívky	119 (116,90)	172 (174,10)	291
chlapci	114 (116,09)	175 (172,92)	289
Σ	233	347	580

Testové kritérium lze vypočítat podle vztahu:

$$\chi^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a+b) \cdot (a+c) \cdot (b+d) \cdot (c+d)}$$

$$\chi^2 = 580 \cdot \frac{(20825 - 19608)^2}{(119+172) \cdot (119+175) \cdot (172+175) \cdot (172+175)}$$

Vypočítaná hodnota

$$\chi^2 = 0,13$$

Zvolená hladina významnosti: 0,05

Vypočítaná hodnota chí-kvadrát při zvolené hladině významnosti 0,05 a 1 stupně volnosti je menší než kritická hodnota 3,841, proto přijímáme nulovou hypotézu. Rozdíl mezi podílem dívek a chlapců, kteří navštěvují kroužek nabízený základní školou, je statisticky nevýznamný, to také nám potvrzují výpočty očekávaných četností v každém poli tabulky, kdy očekávané četnosti se příliš neliší od četností pozorovaných, což je ve shodě s vypočítaným chí-kvadrátem. Věcná hypotéza nebyla prokázána. Dívky i chlapci se účastní vonočasových aktivit nabízených školou stejně.

Hypotéza 2

H2 Dojíždějící žáci na I. stupni ZŠ Horka-Domky se účastní více volnočasových aktivit nabízených školou než nedojíždějící žáci na I. stupni.

Statistické hypotézy

Nulová hypotéza:

H0 Četnosti nedojíždějících žáků na I. stupni ZŠ Horka-Domky, kteří se účastní více volnočasových aktivit nabízených školou, jsou stejné jako četnosti žáků na I. stupni, kteří dojíždějí

Alternativní hypotéza:

HA Četnosti nedojíždějících žáků na I. stupni ZŠ Horka-Domky, kteří se účastní více volnočasových aktivit nabízených školou, jsou rozdílné jako četnosti žáků na I. stupni, kteří dojíždějí

Tabulka 15: Čtyřpolní tabulka pro ověření Hypotézy 2

	Navštěvuje kroužek	Nenavštěvuje kroužek ZŠ	Σ
Dojíždějící 1. Stupeň	49 (42,49)	34 (40,51)	83
Nedojíždějící 1. Stupeň	122 (128,51)	129 (122,49)	251
Σ	171	163	334

Vypočítaná hodnota

$$\chi^2 = 2,7$$

Zvolená hladina významnosti: 0,05

Vypočítaná hodnota chí-kvadrát při zvolené hladině významnosti 0,05 a 1 stupně volnosti je menší než kritická hodnota 3,841, proto přijímáme nulovou hypotézu. Rozdíl mezi podílem dojíždějících a nedojíždějících žáků na I. stupni, kteří navštěvují kroužek nabízený základní školou, je statisticky nevýznamný, to také nám potvrzují výpočty očekávaných četností v každém poli tabulky, kdy očekávané četnosti se příliš neliší od četností pozorovaných, což je ve shodě s vypočítaným chí-kvadrátem. Věcná hypotéza nebyla prokázána. Dojíždějící žáci se účastní volnočasových aktivit stejně jako žáci, kteří bydlí v Třebíči.

Hypotéza 3

H3 Dojíždějící žáci na II. stupni ZŠ Horka-Domky se účastní více volnočasových aktivit nabízených školou než nedojíždějící žáci na II. stupni.

Statistické hypotézy

Nulová hypotéza:

H0 Četnosti nedojíždějících žáků na II. stupni ZŠ Horka-Domky, kteří se účastní více volnočasových aktivit nabízených školou, jsou stejné jako četnosti žáků na II. stupni, kteří dojíždějí

Alternativní hypotéza:

HA Četnosti nedojíždějících žáků na II. stupni ZŠ Horka-Domky, kteří se účastní více volnočasových aktivit nabízených školou, jsou rozdílné, jako četnosti žáků na II. stupni, kteří dojíždějí

Tabulka 16: Čtyřpolní tabulka pro ověření Hypotézy 3

	Navštěvuje kroužek	Nenavštěvuje kroužek	Σ
Dojíždějící 2. Stupeň	12 (17,13)	56 (50,86)	68
Nedojíždějící 2. Stupeň	50 (44,86)	128 (133,14)	178
Σ	62	184	246

Vypočítaná hodnota

$$\chi^2 = 2,8$$

Zvolená hladina významnosti: 0,05

Vypočítaná hodnota chí-kvadrát při zvolené hladině významnosti 0,05 a 1 stupně volnosti je menší než kritická hodnota 3,841, proto přijímáme nulovou hypotézu. Rozdíl mezi podílem dojíždějících a nedojíždějících žáků na II. stupni, kteří navštěvují kroužek nabízený základní školou, je statisticky nevýznamný, to také nám potvrzují výpočty očekávaných četností v každém poli tabulky, kdy očekávané četnosti se příliš neliší od četností pozorovaných, což je ve shodě s vypočítaným chí-kvadrátem. Věcná hypotéza nebyla prokázána. Dojíždějící žáci na II. stupni se účastní volnočasových aktivit, které jim nabízí základní škola stejně, jako žáci na II. stupni, kteří žijí v Třebíči.

Hypotéza 4

H4 Žáci na I. stupni se účastní více volnočasových aktivit nabízených školou než žáci na II. stupni.

Statistické hypotézy

Nulová hypotéza:

H0 Četnosti žáků na II. stupni, kteří se účastní volnočasových aktivit nabízených školou, jsou stejné jako četnosti žáků na I. stupni.

Alternativní hypotéza:

HA Četnosti žáků na II. stupni, kteří se účastní volnočasových aktivity nabízených školou, jsou rozdílné jako četnosti žáků na I. stupni.

Tabulka 17: Čtyřpolní tabulka pro ovězení Hypotézy 4

	Navštěvují kroužek ZŠ	Nenavštěvují kroužek ZŠ	Σ
I. Stupeň	171 (134,18)	163 (199,83)	334
II. Stupeň	62 (98,83)	184 (147,18)	246
Σ	233	347	580

Vypočítaná hodnota

$$\chi^2 = 39,83$$

Zvolená hladina významnosti: 0,05

Srovnáme-li vypočítanou hodnotu chí-kvadrát s hodnotou kritickou, která je při hladině významnosti 0,05 a 1 stupně volnosti 3,841, zjistíme, že kritická hodnota je menší než vypočítaná hodnota chí-kvadrát, proto odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní. Rozdíl mezi podílem žáků na prvním stupni a žáků na druhém stupni, kteří navštěvují kroužek nabízený základní školou, je statisticky významný. U výpočtu očekávaných četností v každém poli tabulky můžeme vidět významný rozdíl mezi četnostmi pozorovanými a očekávanými. Věcná hypotéza byla potvrzena. Žáci na prvním stupni se účastní více volnočasových aktivit, které jim nabízí základní škola než žáci na druhém stupni.

Hypotéza 5

H5 Důvody proč žáci nenavštěvují školou nabízené kroužky, jsou jiné u žáků dojíždějících a jiné u žáků nedojíždějících.

Statistické hypotézy

Nulová hypotéza:

H0 Četnosti důvodů proč žáci nenavštěvují školou nabízené kroužky, jsou stejné u žáků dojíždějících i žáků nedojíždějících.

Alternativní hypotéza:

HA Četnosti důvodů proč žáci nenavštěvují školou nabízené kroužky, jsou rozdílné u žáků dojíždějících i žáků nedojíždějících.

Důvody, proč žáci nenavštěvují kroužky nabízené školou, byly pro větší přehlednost rozděleny do třech hlavních kategorií. Do kategorie *Týkající se kroužku*, byly zařazeny důvody jako malá kapacita kroužku, nevyhovující nabídka kroužků, nevyhovující délka kroužků a nezájem o volnočasové aktivity. Kategorie *Jiná náplň volného času* obsahuje důvody náročné odpolední přípravy do školy, návštěva jiné zájmové aktivity a pomoc v domácnosti. V kategorii *Ostatní důvody*, byly zařazeny finanční a zdravotní důvody a nedostatečný spoj do místa bydliště po skončení kroužku.

Tabulka 18: Kontingenční tabulka pro ověření Hypotézy 5

	Týkající se kroužku	Jiná náplň volného času	Ostatní důvody	Σ
Nedojíždějící	70 (69,87)	198 (179,76)	2 (20,37)	270
Dojíždějící	26 (26,14)	49 (67,24)	26 (7,62)	101
Σ	96	247	28	271

U tohoto typu kontingenční tabulky bylo vypočítáno testové kritérium ze vztahu

$$\chi^2 = \sum \frac{(P-O)^2}{O}$$

Vypočítaná hodnota

$$\chi^2 = 67,69$$

Zvolená hladina významnosti 0,05

Srovnáme-li vypočítanou hodnotu chí-kvadrát s hodnotou kritickou, která je při hladině významnosti 0,05 a 2 stupňů volnosti 5,991 zjišťujeme, že kritická hodnota je menší než vypočítaná hodnota chí-kvadrát, proto odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní. Rozdíl mezi podílem nedojíždějících žáků a žáků dojíždějících, kteří nenavštěvují kroužek nabízený základní školou z jiného důvodu, je statisticky významný. U výpočtu očekávaných četností v každém poli tabulky můžeme vidět významný rozdíl mezi četnostmi pozorovanými a očekávanými. Bylo zjištěno, že nedojíždění respektive dojíždění do základní školy významným způsobem souvisí s důvody, proč žáci nenavštěvují

kroužky nabízené školou. Byla potvrzena věcná hypotéza. Rozdíly se nejvíce projevují v kategorii *Ostatní důvody*.

Hypotéza 6

H6 Dívky žijící v Třebíči tráví více volného času ve volnočasových aktivitách než chlapci z Třebíče.

Tabulka 19: Čtyřpolní tabulka pro ověření Hypotézy 6

	Navštěvují volnočasové aktivity	Nenavštěvují	Σ
Dívky	175 (166,92)	35 (43,08)	210
Chlapci	166 (174,08)	53 (44,92)	219
Σ	341	88	429

Vypočítaná hodnota

$$\chi^2 = 4,053$$

Zvolená hladina významnosti 0,05

Při srovnání vypočítané hodnoty chí-kvadrát 4,053 s hodnotou kritickou, která je při hladině významnosti 0,05 a 1 stupně volnosti 3,841, docházíme k tomu, že kritická hodnota je menší než vypočítaná hodnota chí-kvadrát, proto odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní. Rozdíl mezi podílem dívek z Třebíče, které se účastní ve svém volném čase volnočasové aktivity a podílem chlapců je statisticky významný. Děvčata z Třebíče tráví více svého volného času ve volnočasových aktivitách než chlapci z Třebíče. U výpočtu očekávaných četností v každém poli tabulky můžeme vidět významný rozdíl mezi četnostmi pozorovanými a očekávanými. Věcná hypotéza byla prokázána. Dívky, žijící v Třebíči tráví více svého volného času ve volnočasových aktivitách než chlapci žijící v Třebíči.

Hypotéza 7

H7 Žáci I. stupně navštěvují větší počet zájmových útvarů nabízených školou než žáci II. stupně.

Statistické hypotézy

Nulová hypotéza:

H₀ Četnosti žáků I. stupně navštěvující větší počet zájmových útvarů nabízených školou jsou stejné jako četnosti žáků II. stupně

Alternativní hypotéza:

H_A Četnosti žáků I. stupně navštěvující větší počet zájmových útvarů nabízených školou jsou rozdílné jako četnosti žáků II. stupně

Tabulka 20: Čtyřpolní tabulka pro ověření Hypotézy 7

	1 kroužek	2 a více kroužků	Σ
Žáci I. Stupně	46 (55,04)	125 (115,96)	171
Žáci II. Stupně	29 (19,96)	33 (42,04)	62
Σ	75	158	233

Vypočítaná hodnota

$$\chi^2 = 8,23$$

Zvolená hladina významnosti 0,05

Při srovnání vypočítané hodnoty chí-kvadrát 8,23 s hodnotou kritickou, která je při hladině významnosti 0,05 a 1 stupně volnosti 3,841, docházíme k tomu, že kritická hodnota je menší než vypočítaná hodnota chí-kvadrát, proto odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní. Rozdíl mezi podílem žáků prvního stupně, kteří navštěvují více jak jeden kroužek nabízený školou a podílem žáků druhého stupně, je statisticky významný. Žáci na prvním stupni navštěvují dva, tři, čtyři i pět kroužků, které jim nabízí základní škola. Jejich počet je větší než počet žáků na druhém stupni, kteří navštěvují spíše jeden či dva kroužky.

U výpočtu očekávaných četností v každém poli tabulky můžeme vidět významný rozdíl mezi četnostmi pozorovanými a očekávanými. Věcná hypotéza byla potvrzena. Žáci na prvním stupni se účastní většího počtu nabízených aktivit než žáci na druhém stupni.

6.9 Shrnutí výsledů výzkumného šetření

Z výzkumného šetření na základní škole Horoka-Domky v Třebíči vyplynulo, že četnosti děvčat a chlapců, kteří se účastní volnočasové aktivity, jsou stejné. Nabídky aktivit pro volný čas je na základní škole velmi široká a z této nabídky si mohou vybírat stejně jak děvčata, tak chlapci. Při analýze dat u žáků na prvním stupni vyplynulo, že při výběru kroužků nehraje roli to, zda žák do školy dojíždí nebo bydlí v okolí školy. Také u skupiny dojíždějících a nedojíždějících žáků na druhém stupni nebyl zjištěn rozdíl při docházce do nabízených kroužků. Rozdíly byly zjištěny při analýze dat mezi žáky na prvním a druhém stupni. Bylo zjištěno, že žáci na prvním stupni se účastní volnočasových aktivit nabízených školou více, než žáci na druhém stupni. Bylo by vhodné, aby se nabídky volnočasových aktivit pro žáky na druhém stupni rozšířila, aby také oni měli větší možnost výběru, a nemuseli tak volit kroužek v jiných organizacích pro volný čas. Analýza důvodů, proč žáci nenavštěvují kroužky nabízené školou, ukázala, že žáci žijící v Třebíči nenavštěvují tyto kroužky z jiných důvodů než žáci žijící v okolních vesnicích. Žáci z Třebíče uváděli jako jeden z nejčastějších důvodů jinou aktivitu, kterou navštěvují v době po vyučování, která ale není v nabídce školy. Tento důvod souvisí s nabídkou školy, i proto by měla být nabídka pro žáky na druhém stupni rozšířena. Hlavním důvodem u žáků dojíždějících bylo nedostatečné autobusové spojení do místa bydliště po ukončení zájmové aktivity. Pro tyto žáky by bylo vhodné, jimi vybrané aktivity časově přizpůsobit odjezdům autobusů. Výsledky trávení volného času v organizovaných volnočasových aktivitách ukázaly, že dívky tráví v těchto aktivitách více času než chlapci. Při zjišťování, kolik kroužků celkem každý žák navštěvuje, jsme došli k závěru, že více žáků na prvním stupni navštěvuje dva, tři, čtyři i pět zájmových útvarů. U žáků na druhém stupni bylo zjištěno, že navštěvují spíše jeden kroužek nebo dva či tři. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, že žáci druhého stupně také věnují více odpolední přípravě na vyučování. Také tato poslední analýza ukázala, že nabídka kroužků pro žáky na druhém stupni je zřejmě nedostatečná, a bylo by vhodné pro další školní rok vytvořit větší nabídku kroužků v rámci školy pro žáky na druhém stupni. V nabídce volnočasových aktivit schází jakákoliv aktivita spojená s výukou cizích jazyků. Cizí jazyk je v dnešní době velmi preferován, to nám také ukázala analýza docházky do kroužků ve školní družině, kdy nejvíce zájemců má výuka anglického jazyka. Vzhledem k tomu, že základní škola má možnost nabídnout výuku také dalšího cizího jazyka, jako je jazyk německý a ruský, bylo by vhodné, aby se některý z cizích jazyků objevil v nabídce pro volnočasovou aktivitu také pro žáky na druhém stupni. Z celkové analýzy dat můžeme

zjistit, že volný čas je nedílnou součástí života dětí. Základní škola se snaží o co nejpestřejší nabídku aktivit volného času a její nabídku využívají žáci ve značné míře. Stále je ovšem co zlepšovat, proto by měla být nabídka aktivit pro další roky upravována dle zájmů dětí. Při analýza dat, které kroužky děti navštěvují, bylo zjištěno, že některé zájmové aktivity mají velmi malé počty žáků. U těchto aktivit by stálo za zvážení jejich ponechání v nabídce a možné nahrazení jinou aktivitou, o kterou by měli žáci větší zájem. Široká a kvalitní nabídka volnočasových aktivit může působit jako prevence proti nevhodnému chování dětí v době po vyučování. V době, kdy probíhá mezi jednotlivými základními školami konkurenční boj o žáka, může kvalitní nabídka volnočasových aktivit zvýšit zájem o základní školu.

ZÁVĚR

Hlavním tématem diplomové práce byl volný čas dětí na konkrétní základní škole. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak využívají volný čas žáci základní školy Horka-Domky, Třebíč, zdali mají všichni žáci této školy stejnou možnost se účastnit nabízených volnočasových aktivit ve stejné míře a zdali je tato nabídka dostatečná pro všechny žáky.

V teoretické části se práce ve čtyřech hlavních kapitolách zabývala tématem volný čas, kde byl definován pojem volného času a účastníka volného času. Funkce volného času byly definovány na konci první kapitoly. Druhá kapitola se zaměřila na výchovu ve volném čase. Ve třetí kapitole byla charakterizována osobnost dítěte mladšího školního věku a staršího školního věku. Socializace tvoří nedílnou součást každého jedince, proto byla zaměřena také pozornost na socializaci dítěte školního věku. Zařízení pro výchovu ve volném čase na základní škole uzavírají teoretickou část. Poslední kapitola se podrobněji zabývá školní družinou a školním klubem na základní škole. Zájmová činnost na základní škole má svá specifika a její diferenciaci byla věnována poslední část čtvrté kapitoly.

Praktická část přináší podrobnější popis zařízení pro volný čas na základní škole Horka-Domky, Třebíč. Na začátku výzkumu byla položena otázka, jak tráví volný čas žáci dojíždějící a nedojíždějící, a zdali mají všichni žáci možnost trávit svůj volný čas podle svých zájmů a přání.

Z analýzy dat vyplynulo, že není statisticky významný rozdíl mezi dívkami a chlapci při navštěvování kroužků nabízených školou. Statisticky významný rozdíl je mezi dívkami a chlapci, kteří se účastní volnočasových aktivit, které nabízí základní škola Horka-Domky, Třebíč, a aktivit v jiných organizacích pro volný čas. Dívky tráví více volného času ve volnočasových aktivitách. Při analýze dat u žáků dojíždějících a nedojíždějících jsme dospěli k závěru, že není mezi těmito skupinami statisticky významný rozdíl týkající se docházky do kroužků nabízených základní školou. Statisticky významný rozdíl je mezi žáky na prvním a druhém stupni, kdy bylo prokázáno, že žáci na prvním stupni se účastní více aktivit nabízených školou než žáci na druhém stupni. Výzkumem bylo prokázáno, že dojíždějící žáci nenavštěvují kroužky nabízené školou z jiného důvodu než žáci žijící v Třebíči. U žáků z okolních obcí, byl jako hlavní důvod uváděn nedostatečný spoj do místa bydliště, zatímco žáci z Třebíče uvedli, že již mají jinou volnočasovou aktivitu.

Výzkumem bylo prokázáno, že základní škola má sice širokou nabídku volnočasových aktivit, ale ne každá tato aktivita je dostatečně využívána. Jeden z důvodů nezájmu může

být náplň aktivity, jeho nevhodné časové zařazení, kdy dojíždějící žáci se nemohou této aktivity zúčastnit. Správně zvolená aktivita ve volném čase může ovlivnit jedince v jeho dalším životě, proto je nutné, aby nabídka byla široká a žáci si mohli vybrat tu aktivitu, která jim bude vyhovovat po všech stránkách. Neměli by být omezováni místem bydliště.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BENÍŠKOVÁ, Tereza. *První třídou bez pláče*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1906-1.
2. BULL, Chris., Jane HOOSE a Mike WEED. *An introduction to Leisure Studies*. Harlow: Prentise Hall, 2003. ISBN 0-582-32503-X
3. BROWN, Suzanne. *Setting up an out-of-school club: A Managine schools today guide*. Birmingham: Questions Publishing Company, 2000. ISBN 1-84190-012-5.
4. ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.
5. ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
6. EDWARDS, Rosalind. *Childran, Home and School: Regulation, autonomy or connection*. Londýn: RoutledgeFalmer, 2002. ISBN 0-415-25043-9.
7. GRECMANOVÁ, Helena, HOLOUŠOVÁ, Drahomíra, URBANOVSKÁ Eva. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 1999. ISBN 80-85783-20-7
8. HÁJEK, Bedřich et al. *Školní družina*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-751-5.
9. HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: Trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.
10. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
11. HOSKOVCOVÁ, Simona. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1424-8.
12. HRADEČNÁ, Marie. et al., *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-015-7.
13. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
14. JŮVA, Vladimír. et al., *Základy pedagogiky: pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-59931-95-8.

15. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
16. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5.
17. KOMINAREC, Igor. *Úvod do pedagogiky volného času*. Prešov: Grafotlač, 2003. ISBN 80-968608-5-2.
18. KOLÁŘ, Zdeněk et al. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.
19. KOPEČÁ, Ilona. *Psychologie 1. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3875-8.
20. KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - Prostředí - Výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
21. PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.
22. PŘADKA, Milan. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3469-6.
23. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. 3. dopl.vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-560-8.
24. SPOUSTA, Vladimír et al., *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova Univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-308-0
26. VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. et al., *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0
27. VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: Definice-popis-následky*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0814-0.
28. VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. 2. dopl.vyd. Brno: Print Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.

29. *Charakteristika školní družiny základní školy Horka-Domky, Třebíč, pro školní rok 2013/2014*
30. *Nabídka zájmové činnosti ve školní družině.* Dostupné na adrese [http://www.zsvaclav.cz/skolni-rok-20112012/skolni-druzina/121-nabidka-zajmove-cinnosti-skolni-druziny] Citováno dne 2. 3. 2014

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ZŠ - základní škola

MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ČR - Česká republika

Sb. - Sbírký

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Počet žáků v jednotlivých ročnících	45
Obr. 2. Bydliště respondentů	46
Obr. 3. Kde se žák účastní volnočasové aktivity	47
Obr. 4. Počty žáků v jednotlivých kroužcích školní družiny	49
Obr. 5. Počty žáků v jednotlivých kroužcích školního klubu	50
Obr. 6. Způsob, jakým dochází dojíždějící žáci do kroužků nabízených základní školou	53
Obr. 7. Má žák možnost navštěvovat všechny nabízené kroužky, které by chtěl	54
Obr. 8. Důvody, proč nemohou žáci navštěvovat všechny aktivity, o které mají zájem	55
Obr. 9. Čas odjezdu posledního spoje	56

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Pohlaví respondentů	44
Tabulka 2: Počet žáků v jednotlivých ročnících	45
Tabulka 3: Bydliště respondentů	46
Tabulka 4: Místo, kde se žák účastní volnočasové aktivity	47
Tabulka 5: Počty žáků v jednotlivých kroužcích školní družiny	48
Tabulka 6: Počty žáků v jednotlivých kroužcích školního klubu	50
Tabulka 7: Počty žáků, kteří navštěvují jeden a více kroužků.....	51
Tabulka 8: Začátek volnočasové aktivity	52
Tabulka 9: Konec volnočasové aktivity.....	52
Tabulka 11: Možnost navštěvovat zvolené kroužky na základní škole	53
Tabulka 12: Důvody, proč žáci nenavštěvují kroužky nabízené základní školou	54
Tabulka 13: Čas odjezdu posledního spoje.....	56
Tabulka 14: Čtyřpolní tabulka pro ověžení Hypotézy 1	58
Tabulka 15: Čtyřpolní tabulka pro ověžení Hypotézy 2	59
Tabulka 16: Čtyřpolní tabulka pro ověžení Hypotézy 3	60
Tabulka 17: Čtyřpolní tabulka pro ověžení Hypotézy 4	61
Tabulka 18: Kontingenční tabulka pro ověžení Hypotézy 5	62
Tabulka 19: Čtyřpolní tabulka pro ověžení Hypotézy 6	63
Tabulka 20: Čtyřpolní tabulka pro ověžení Hypotézy 7	64

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P1 - Dotazník

9. Pokud jsi z vesnice, jakým způsobem docházíš do kroužku?

A) jdeš hned po vyučování B) jedeš autobusem C) vozí tě rodiče autem

10. Máš možnost navštěvovat všechny kroužky, které bys chtěl? A) ano B) ne

11. Pokud ne, z jakého důvodu ?

A) odpoledne se musím více připravovat do školy B) je malá kapacita kroužku

C) nevyhovuje mi nabídka D) nemám se jak dostat z kroužku domů, z důvodu

nedostatečného spoje E)jiný důvod(napiš)_____

12. Pokud bydlíš na vesnici, kdy nejpozději ti jede autobus zpět domů (napiš čas)
